

ГЛАСНИК

ПРАВА

HERALD OF LAW

• UDK 34 (05) • ISSN 1450-8176 •

ГОДИНА XIII
БРОЈ 2
2022.

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

UDK: 34 (05)

ISSN: 1450 - 8176

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

ГЛАСНИК ПРАВА

ГОДИНА XIII | БРОЈ 2 | 2022.

HERALD OF LAW

Year XIII | No. 2 | 2022.

Крагујевац, 2022.

ГЛАСНИК ПРАВА/HERALD OF LAW
часопис из области права и сродних друштвених наука

Издавач: Правни факултет, Универзитет у Крагујевцу
Јована Цвијића 1, 34 000 Крагујевац, Република Србија
e-mail: faculty@jura.kg.ac.rs

Главни и одговорни уредник: проф. др Нина Планојевић
Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
e-mail: nplanojevic@jura.kg.ac.rs; тел. +381 34 306 514

Уређивачки одбор:

Проф. др Снежана Соковић, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
Проф. др Срђан Владетић, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
Проф. др Славко Ђорђевић, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
Проф. др Вељко Влашковић, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
Проф. др Зоран Јовановић, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
Доц. др Миливоје Лапчевић, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
Доц. др Јован Вујичић, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу

Извршни уредник: доц. др Александра Павићевић

Секретар Уређивачког одбора: асист. Војислав Бачанин

Контакт адреса уредништва: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
Јована Цвијића 1, 34 000 Крагујевац, Република Србија
e-mail: glasnik@jura.kg.ac.rs; тел. +381 34 306 514; факс +381 34 306 540

Издавачки савет:

dr Günter Pütner, професор emeritus, СР Немачка
dr Hans Ankum, професор emeritus, Холандија
др Хрвоје Качер, професор Правног факултета Свеучилишта у Сплиту, Република
Хрватска

dr Christa Jessel-Holst, Макс Планк институт за упоредно и међународно
приватно право у Хамбургу, СР Немачка
др Станко Бејатовић, професор у пензији Правног факултета Универзитета у
Крагујевцу

Звонко Марковић, председник Адвокатске коморе Крагујевца

Интернет адреса: <http://www.jura.kg.ac.rs/gp>

УДК чланака: Весна Максимовић

Штампа: Графичка радња „Кварк“, Краљево

Тираж: 50 примерака

За претплату и наручивање појединачних примерака контактирати издавача.

Часопис излази у *штампаном облику* од 1992. (са прекидом у излажењу 1998.-2015.), а у *електронском облику* од 2010. Следбеник је часописа «Гласник Правног факултета у Крагујевцу», основаног 1979. Досадашњи главни и одговорни уредници су били: др Миленко Јовановић, др Живомир Ђорђевић, др Тодор Подгорац, др Ненад Ђурђевић, др Емилија Станковић, др Славко Ђорђевић.

Оцене изнете у радовима објављеним у часопису лични су ставови аутора и не представљају ставове Уредништва и Издавача.

© 1992 Гласник права (Glasnik prava/Herald of Law) / Правни факултет у Крагујевцу

ГЛАСНИК ПРАВА

Година XIII, бр. 2, 2022.

САДРЖАЈ

НАУЧНИ РАДОВИ

1. Миодраг Пешић, ЛЈУДСКА ПРАВА НА РАДНОМ МЈЕСТУ – ПРАВО НА ПРИВАТНОСТ 3
2. Мирко Воштинић, ВИШЕСТРУКИ ПОВРАТ У ПОЗИТИВНОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ 25

СТРУЧНИ РАДОВИ

1. Јасмина Рајковић, НАБАВЉАЊЕ, ДРЖАЊЕ И НОШЕЊЕ ОРУЖЈА ПО ЗАКОНУ О ОРУЖЈУ И МУНИЦИЈИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ 39
2. Милица Анђелић, ОБРАЗОВАЊЕ И ЗАПОШЉАВАЊЕ ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У ЦРНОЈ ГОРИ: *LEGE LATA* И ЕВРОПСКИ СТАНДАРДИ 55

ПРИКАЗИ

1. Стефан Милић: Др Милош Прица, ПРАВНА ДРЖАВА И МЕДИЈИ – КАНОНИ МЕДИЈСКОГ ПРАВА, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2021 69

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ 71

HERALD OF LAW

Year XIII, No. 2, 2022.

CONTENS

SCIENTIFIC PAPERS

1. Miodrag Pešić, HUMAN RIGHTS AT THE WORKPLACE
– THE RIGHT TO PRIVACY 3
2. Mirko Voštinić, REPEATED OFFENCE IN POSITIVE
CRIMINAL LEGISLATION 25

PROFESSIONAL PAPERS

1. Jasmina Rajković, ACQUISITION, POSSESSION
AND CARRYING OF WEAPONS UNDER THE LAW ON WEAPONS
AND AMMUNITION IN THE REPUBLIC OF SERBIA 39
2. Milica Anđelić, THE EDUCATION AND EMPLOYMENT
OF PERSONS WITH DISABILITIES IN MONTENEGRO:
LEGE LATA AND EUROPEAN STANDARDS 55

BOOK REVIEWS

1. Stefan Milić: Dr Miloš Prica, PRAVNA DRŽAVA I MEDIJI
– KANONI MEDIJSKOG PRAVA, Pravni fakultet Univerziteta
u Nišu, Niš, 2021..... 69

MANUSCRIPT SUBMISSION 71

НАУЧНИ РАДОВИ

Mr Миодраг Пешић*

Прегледни научни чланак
УДК: 342.7:349.2-057.16
DOI: 10.46793/GP.1302.03P

ЉУДСКА ПРАВА НА РАДНОМ МЈЕСТУ – ПРАВО НА ПРИВАТНОСТ

Рад примљен: 13. 09. 2022.
Рад прихваћен за објављивање: 04. 11. 2022.

Људска права се стичу рођењем и као морална начела која детерминишу понашање, дубоко су уграђена у темеље сваког модерног друштва. Тако је и право на поштовање приватног живота, као људско право које је гарантовано свим грађанима, своје мјесто нашло, како у националним, тако и у међународним документима. Међутим, право на поштовање приватног живота, када се говори о радном амбијенту запосленог, може се преклапати са неким другим правом запосленог и као такво, осим што је врло често у колизији са правима и интересима послодавца, због карактеристика одређеног правног система, приликом остваривања евентуалне судске заштите, може бити тешко препознато у пракси. Неповредивост достојанства запослених треба да буде императив приликом остваривања њихових права из рада и по основу рада, па повреда било којег права, међу којима и права на поштовање приватног живота, представља кршење људских права, из којих разлога је неопходно указати шта све може бити повреда, те које су правне посљедице кршења истих и превентивно дјеловати да не дође до напријед наведених негативних понашања у друштву. Овим радом се жели указати на могуће повреде права на поштовање приватног живота запосленог на радном мјесту, поступак остваривања правне заштите због повреде права на приватност запосленог, када може доћи до ограничења тог права, сличности између повреде права на поштовање приватног живота и неких других права која су запосленом гарантована било националним, било међународним правним актима.

Кључне ријечи: људска права, право на поштовање приватног живота, достојанство на раду, мобинг, послодавац, запослени, психички и физички интегритет, заштита пред судом.

* Судија Вишег суда у Подгорици, Црна Гора, pesicmiodrag1978@gmail.com

I КОНЦЕПТ ЉУДСКИХ ПРАВА

Када се говори о људским правима, прва асоцијација је Универзална декларација о људским правима¹, која промовише идеју да сваком припадају сва права и слободе проглашене том декларацијом, без икаквих разлика које се заснивају на неком личном својству или карактеристици. Наравно, треба истаћи да она не представља почетну тачку у дефинисању људских права у свијету, нити је пут до усвајања Универзалне декларације био лак, али свакако се може извести закључак да је имала веома велики утицај када је у питању сами почетак снажније реализације истих. Од степена развоја и гаранције људских права у одређеној земљи, зависи и које мјесто, на љествици демократских друштава, та земља заузима, па што је боља реализација гарантованих права у некој земљи, то је и позиција те државе на поменутој љествици виша. Циљ који се штити дефинисањем, гарантовањем реализације и заштите људских права је људско достојанство, као једно од "мјерила цивилизацијске и етичке компетентности друштвене заједнице, јер објашњава људско биће као цјеловит субјективитет, са унутрашњом вриједности којој нема премца"². Да би се људска права реализовала на што квалитетнији начин, неопходна је јасна прокламација истих, у смислу да се не доводи у питање да се ради о урођеним правима, али исто тако потребан је и ефикасан механизам заштите основних људских права и слобода³.

Након доношења Универзалне декларације о људским правима, а са жељом да се изврши што већи утицај и прошири идеја о људским правима као урођеним, природним правима, Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је Међународни пакт о грађанским и политичким правима, а послије тога и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима⁴, који

¹ Универзална декларација о људским правима је декларација усвојена од стране Генералне скупштине Уједињених нација (A/RES/217, 10. децембра 1948. године у палати Шајо у Паризу).

² Ж. Рашевић, *Уставна заштита људског достојанства у БиХ*, Анали Правног факултета у Зеници, бр.15/16, 2015, 28

³ "Појам људских права односи се на концепт који се базира на идеји да људска бића имају универзална природна права, или статус, независно од правне јурисдикције или других одговарајућих фактора као што су етничитет, држављанство и пол. Као што је видљиво из Универзалне декларације о људским правима Уједињених нација, људска права (макар у периоду после Другог светског рата) су концептуално заснована на урођеном људском достојанству и задржавају свој универзални и неогуђиви карактер", Б. Базић, М. Симић, *Људска права и слободе у савременим међународним односима*, Зборник радова Учитељског факултета у Призрену - Лепосавић, Књига 8, 2014, 77.

⁴ Резолуцијом Генералне скупштине УН 2200 А (XXI) од 16.12.1966. године усвојени су и отворени за потписивање Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, с тим што је први ступио на снагу 23.03.1976. године, а други 03.01.1976. године, након што је потребних 35 држава депоновало инструменте о ратификацији и приступању.

Миодраг Пешић, Људска права на радном мјесту - право на приватност (стр. 3-23)

документи су познати под заједничким називом Међународна повеља права. И друге међународне и наднационалне организације су, схватајући значај људских права, прокламовале иста кроз акте које су усвајале. Тако је од стране Савјета Европе донешена Европска конвенција о људским правима⁵, којом су детаљно дефинисана права која су предвиђена Универзалном декларацијом о људским правима, а која конвенција им је дала обавезујуће дејство. Европска унија је, такође, доношењем Повеље Европске уније о темељним правима додатно заштитила политичка, друштвена и економска права грађана Европске уније.⁶

У корпус правних аката међународног карактера који баштине идеју о прокламовању, ојачавању и реализацији људских права (на радном мјесту), свакако треба поменути и Међународну организацију рада⁷, која кроз радне стандарде који су садржани у усвојеним документима (било да се ради о конвенцијама, било о препорукама), значајно утиче на обликовање радног законодавства на националном нивоу.

Људска права се (осим напријед наведених најважнијих међународних правних инструмената) гарантују и на националном нивоу и то не само највишим правним актом – уставом, већ и законима, с обзиром да није могуће сва права изричито навести у уставу (поједини аутори, анализирајући уставне одредбе о људским правима, сматрају упитним и да ли је неким правима мјесто у уставима⁸). Но, без обзира да ли се одредбе о заштити људских права налазе у уставу или у законима, иста су, уважавајући значај који имају за развој једног демократског друштва, незаобилазни дио правног система сваке уређене државе.

II ПРАВО НА ПОШТОВАЊЕ ПРИВАТНОГ ЖИВОТА

Право на поштовање приватног живота, несумњиво, представља једно од основних људских права и као такво је гарантовано Конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, која прокламује да свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке, односно да се јавне власти неће мијешати у вршење овог права, осим у ситуацијама које су

⁵ Конвенција о људским правима и основним слободама је потписана у Риму 1950. године, а ступила је на снагу 1953. године.

⁶ Европски парламент, Савјет и Комисија су прогласили Повељу Европске уније о темељним правима 07. децембра 2000. године, а који текст је преузет и прилагођен ступањем на снагу Лисабонског уговора од 01. децембра 2009. године.

⁷ Међународна организација рада представља специјализовану агенцију која је основана Версајским уговором на мировној конференцији у Паризу 1919. године и сада дјелује као специјализована установа Уједињених нација, која промовише идеју социјалне правде, пристојног посла за све запослене, односно заговара што бољи положај запослених.

⁸ Б. Тубић, *Устав Републике Србије и људска права*, Српска политичка мисао, посебно издање, Институт за политичке студије Београд, 2017, 81. У наведеном раду аутор износи дилему да ли је социјалним правима мјесто у уставима.

изричито прописане Конвенцијом⁹. Без обзира што је право на поштовање приватног живота гарантовано и другим међународним документима¹⁰, те представља уставну категорију на националном нивоу правних држава које прокламују владавину права¹¹, не постоји дефиниција појма приватног живота, иако би се могла постигнути сагласност да се ради о једном појму у чијем обухвату се налази све оно што чини конститутивни елемент интегритета сваког појединца, који се испољава у виду дјеловања у његовој личној сфери, кроз широку лепезу активности, те напорима да се исти заштити¹². Осим тога, и Европски суд за људска права "не сматра могућим нити нужним да покуша исцрпно дефинисати појам 'приватног живота', међутим, било би превише рестриктивно ограничити овај појам на 'унутрашњи круг' у којем појединац може живјети свој властити лични живот како то он изабере и искључити из тога читав вањски свијет који није обухваћен тим кругом. Поштовање приватног живота мора такође обухватати, у одређеном степену и право на

⁹ Чланом 8 Конвенције је прописано да свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке, те да се јавне власти неће мијешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбједности, јавне безбједности или економске добробити земље, ради спрјечавања нереди или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

¹⁰ Чланом 12 Универзалне декларације о људским правима је прописано да се нико не смије изложити произвољном мијешању у његову приватност, живот, породицу, стан, преписку нити нападима на част и углед, док је у чл.17 Међународног пакта о грађанским и политичким правима наведено да нико не може бити изложен произвољном или незаконитом мијешању у приватни живот, породицу, у стан или преписку, нити противзаконитим нападима на част и углед. Такође, Повеља Европске уније о темељним правима (2016/C 202/02), гарантује право на приватност на начин да свако има право на поштовање својег приватног и породичног живота, дома и комуникације (члан 7), а загарантовано је и право сваког радника на радне услове којима се поштују његово здравље, безбједност и достојанство (члан 31)

¹¹ У Црној Гори се Уставом гарантује право на приватност као право на поштовање приватног и породичног живота (чл. 40 Устава), у Републици Србији не постоји изричита норма која гарантује право на приватни живот, иако се гарантују права која су зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима и законима (чл. 18 Устава), право на неповредивост стана (чл. 40 Устава), право на тајност писама и других средстава општења (чл. 41 Устава) и заштиту података о личности (чл. 42 Устава).

¹² Неки аутори наводе да у најопштијем смислу право на приватност подразумева право лица да одлучи које информације о њему могу да се открију другим лицима, али и да одлучи на који начин ће се информације о његовој личности прикупити, као и у коју сврху ће се оне користити. А. Westin, *Social and Political Dimensions of Privacy*, Journal of Social Issues, No. 59 (2), 2003, 433. Нав. према: Р. Брковић, З. Јовановић, М. Тотић, *Право на приватност и заштиту личних података запосленог као пацијента у праву Републике Србије*, Анали Правног факултета Универзитета у Зеници, 2019, Вол. 13, 206.

Миодраг Пешић, Људска права на радном мјесту - право на приватност (стр. 3-23)

успостављање и развијање односа са другим људским бићима".¹³ Напријед наведено и не чуди, имајући у виду да Конвенција за заштиту људских права и основних слобода представља "живи инструмент" чије тумачење мора бити у контексту услова који постоје у вријеме тумачења, а који услови се стално мијењају, због чега је и улога Европског суда за људска права "да идентификује категорије интереса и активности за које је Суд нашао да улазе у домен "приватног живота"¹⁴.

У стручној литератури и обичном говору се право на приватност и право на приватни живот врло често употребљавају као појмови који имају исто значење¹⁵, али и као појмови који један другог дефинишу и допуњују, па је тако и у црногорском Уставу право на приватност дефинисано као право на поштовање приватног и породичног живота. И став овог аутора је да се ради само о терминолошкој разлици, односно да право на поштовање приватног живота и поштовање права на приватност у суштини означавају све оно што чини напоре једног демократског друштва да се заштити лична сфера појединца, како у односу на државу, тако и у односу на сва друга лица.

С друге стране, када је у питању однос појма право на поштовање приватног живота и појма приватности, ситуација је знатно другачија, јер се кроз заштиту права на поштовање приватног живота штити категорија приватности, као сегмент живота одређеног појединца у који нико нема право да се мијеша на било који начин. Према томе, приватност је појам који је ужи од појма приватног живота, који поред приватности, како наводе поједини аутори, поштовање приватног живота везује и за физички и психички интегритет, сексуалну приватност, права транссексуалаца, лично име и приступ повјерљивим подацима.¹⁶

У ком обиму ће се поштовати приватни живот сваког појединца, зависи од тога да ли му је и ако јесте, у којој мјери гарантована приватност. У том правцу, најзначајнију улогу има држава, јер иста кроз придржавање негативних и позитивних обавеза, осим што трасира пут установљавању одређеног права, кроз афирмисање универзалних вриједности друштва, такође обезбјеђује поштовање и заштиту неког од сегмената живота који улазе у домен права на приватност. Негативна обавеза државе значи да држава треба да се уздржи од било каквих поступака који би значили мијешање или задирање у права појединаца која су заштићена одредбом чл. 8 Европске конвенције за заштиту

¹³ Case of Niemietz v. Germany, European Court of Human Rights, 13710/88, параграф 29, 16.12.1992. (hudoc)

¹⁴ В. Беширевић, *et. al.*, *Коментар Конвенције за заштиту људских права и основних слобода*, Службени гласник, Београд, 2017, 161.

¹⁵ "Право на приватност је право појединца на приватни и породични живот, који нико не би могао пратити, нити бити уплетен у њега, без сагласности тог појединца". Т. Bagdanskis, Р. Sartatavičius, *Workplace Privacy: Different Views and Arising Issue*, *Jurisprudencija; Mykolas Romeris University Vilnius* Vol. 19, Iss. 2, 2012, 698.

¹⁶ В. Беширевић, *et. al.*, *op. cit.*, 162.

људских права и основних слобода. С друге стране, позитивна обавеза подразумијева активну улогу државе у смислу предузимања неопходних мјера ради осигурања поштовања права на приватни живот и то не само у односу на државу, већ и у односу на друга лица.

А. Право на приватност и радни амбијент

Обавеза сваког послодавца је да заштити људско достојанство запослених¹⁷ и такво опредјељење послодаваца не би требало да буде спорно за једно демократско друштво. Наиме, држава кроз устројство свог правног система креира правни поредак који омогућава (и захтијева) што је могуће већи ниво заштите запосленог. Конкретизација напријед наведеног се остварује кроз законска рјешења, колективне уговоре, правилнике и друге правне акте на основу којих се стварају услови за уживање гарантованих права у радном окружењу. Међутим, оправдано се може поставити питање докле се стигло у остваривању права на нормалну радну атмосферу, која између осталог подразумијева и право на поштовање приватног живота запосленог¹⁸, те до које се мјере то право може штитити.

Наравно, до разрјешења напријед наведене дилеме није лако доћи, имајући у виду специфичности самог радног односа. Ту се најприје мисли на постојање увијек неизоставне субординације у односима који постоје између послодавца и запосленог (као слабије стране у том уговорном односу), али и на околност да је веома тешко разграничити професионални живот запосленог од његовог приватног живота на радном мјесту¹⁹. Осим тога, треба напоменути и да развој и употреба информационих технологија на радном мјесту итекако олакшава "задирање" у приватни живот запослених (најчешће кроз лакоћу сакупљања и

¹⁷ Људско достојанство је врло често предмет стручних расправа, међутим, исто се помиње и у образложењима судских одлука, па поједини аутори наводе да, иако се неријетко користи у пресудама, још увијек недостаје јасно разумијевање његове функције у тој области. Тако је у судовима у Финској, препозната употреба људског достојанства у три вида и то као: рестриктивна, омогућавајућа и компензациона, N. Hanna-Maria, *The Use of Human Dignity in Legal Argumentation: An Analysis of the Case Law of the Supreme Courts of Finland*, Nordic Journal Of Human Rights, Law School, University of Eastern Finland, Joensuu, Finland, 2021, Vol. 39, No. 3, 280.

¹⁸ Питање које неки аутори постављају је и да ли је могуће успоставити баланс између интереса послодавца за управљање радним мјестом и интереса запослених за приватност, односно да ли запослени уопште имају право на приватност. L. Pincus Hartman, *Technology and Ethics: Privacy in the Workplace*, Business and Society Review, 2002, 106 (1), 11.

¹⁹ "Приватну сферу живота запосленог чини све оно што он разумно, према датим околностима, очекује да буде дио његове приватности, док све изван тога чини сферу његовог професионалног живота". М. Орландић-Ковач, *Право запосленог на приватност и његова заштита*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 2018, 59.

Миодраг Пешић, Људска права на радном мјесту - право на приватност (стр. 3-23)

дијељења информација), па је веома тешко наћи одговарајући модел који би на адекватан начин избалансирао право запослених на заштиту приватности у односу на остваривање интереса (углавном економског) послодавца који га, у крајњем и мотивише за ангажовање радне снаге²⁰.

Тачније, питање које би се могло поставити гласи: Које понашање на радном мјесту је довољно озбиљно да захтијева ангажовање позитивне обавезе државе да реагује на основу чл. 8 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Питање је сасвим на мјесту, с обзиром на неспорну чињеницу да је Европски суд за људска права, а на шта упућује судска пракса тог суда у задњих неколико година, драстично проширио заштиту зоне приватности појединца, у коју нико не би имао право да улази без његове сагласности. Тако је Европски суд за људска права нашао, између осталих, да је чл. 8 Конвенције примјењив и у ситуацијама када је дошло до пресретања телефонских позива из канцеларије службенице полиције²¹, када је извршен претрес ормарића са подацима који се тичу клијената и појединачних досијеа, у оквиру претраживања адвокатске канцеларије²², инсталирање уређаја за прислушкивање у гаражи, која је истовремено била и радни простор лица против којег је касније подигнута оптужница за кривично дјело које се тиче трговине наркотицима²³. Такође, према ставу Суда, чл. 8 је примјењив и у ситуацијама када је постављен видео надзор у учионицама, који је инсталиран с образложењем да се заштити имовина, али и ради праћења извршавања наставних активности²⁴.

²⁰ "Требало би да направим три сета запажања, са покушајем да илустријем потенцијал опасности коју представља моћ послодавца да омета приватни живот запосленог и да идентификујем неколико ефеката наметљивог понашања. Први сет запажања подразумијева идеју доминације, забринутост нераскидиво повезану са карактером радног односа; други се тиче разлога за заштиту приватности, односно за радни/животни баланс, уобичајени дискурсе у закону о запошљавању; а трећи се односи на међуљудске односе запослених". В. Mantouvalou, *Life After Work: Privacy and Dismissal*, LSE Law, Society and Economy Working Papers 5/2008, London School of Economics and Political Science Law Department, 15.

²¹ Case of Halford v. The United Kingdom, European Court of Human Rights, 20605/92, 25.06.1997. (hudoc)

²² Case of Niemietz v. Germany, European Court of Human Rights, 13710/88, par. 29., 16.12.1992. (hudoc)

²³ Case of Hewitson v. The United Kingdom, European Court of Human Rights, 50015/99, 27.05.2003. (hudoc)

²⁴ Case of Antović and Mirković v. Montenegro, European Court of Human Rights, 70838/13, 28.02.2018. (hudoc) У овом предмету, представка је поднесена од стране два професора Природно-математичког факултета Универзитета у Црној Гори, након што је декан тог факултета донио одлуку о увођењу видео надзора у седам учионица, као и испред деканата, а са циљем да се заштите људи и имовина, те да се прати извршавање наставних активности. Претходно су се апликанти обраћали Агенцији за заштиту личних података, која је утврдила да постављање камера није у сагласности са Законом

Наравно, напријед је већ наведено да конвенција представља "живи инструмент", па Европски суд за људска права исту тумачи у контексту услова који постоје у вријеме тумачења, уважавајући околности сваког конкретног случаја. У том смислу је Суд, у предмету Копке против Њемачке²⁵, нашао да је захтјев подносиоце представке недопуштен. Наиме, госпођа Копке је била запослена као продавачица у супермаркету у Фелдбергу и након што су се појавиле неправилности које су се односиле на однос стања новца у каси и пића у супермаркету, послодавац је, сумњајући у госпођу Копке и још једног запосленог, уз помоћ детективске агенције инсталирао тајни видео надзор у супермаркету, који је покривао простор око касе. Пошто је детективска агенција прегледала видео записе, сачинила је писани извјештај и исти са фотографијама и снимком, проследила послодавцу. Након што је послодавац погледао снимак, отпустио је апликанткињу због крађе, која је покренула поступак пред националним судовима и у којем није успјела, из ког разлога је поднијела представку Европском суду за људска права због повреде права на

о заштити личних података, јер није доказано да постоји било каква опасност за људе и имовину, а надзор наставних активности није легитимна основа за увођење надзора, због чега је и наложено уклањање камера и брисање прикупљених података. Потом је улиједила и тужба надлежном суду за накнаду штете, али подносиоци представке нијесу успјели с постављеним тужбеним захтјевом, јер су национални судови били на становишту да је Универзитет јавна установа, која спроводи активности од јавног интереса, што подразумијева и наставне активности које се проводе у учионицама, у којима професори никада нијесу сами, због чега се и не могу позивати на приватност, нити се прикупљени подаци могу сматрати личним. Европски суд за људска права је и у конкретном случају остао на раније заузетом стајалишту да појам "приватног живота" може укључивати и професионалне активности односно активности које се одвијају у јавном контексту, с обзиром да појединци на радном мјесту долазе у интеракцију с другим људима и стварају друштвене везе, због чега је некада тешко јасно разликовати спадају ли исте у сферу приватног живота или јавног дјеловања. Суд је закључио, имајући у виду да су учионице мјеста гдје професори, осим што држе предавања студентима, долазе и у интеракцију са њима, развијајући међусобне односе и изграђујући друштвени идентитет, да су подаци прикупљени путем спорног видео надзора везани за приватни живот појединца, па је чл. 8 Конвенције примјењив. У пресуди је истакнуто и да видео надзор запослених на радном мјесту представља знатно задирање у приватни живот запослених, да се исто може оправдати само разлозима из става 2. чл. 8 Конвенције (интерес националне сигурности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала или ради заштите права и слобода других), а да је у конкретном случају исти постављен ради заштите имовине и људи, те ради праћења извршавања наставних активности. Како је и сама Агенција за заштиту личних података нашла да праћење извршавања наставних активности није законски оправдана основа за увођење видео надзора, а није доказано да постоји било каква опасност за људе и имовину, Суд је нашао да предметно задирање у приватни живот подносилаца представке није у складу за законом, те да представља повреду чл. 8 Конвенције.

²⁵ Case of Kopke v. Germany, European Court of Human Rights, 420/07, 05.10.2010. (hudoc)

Миодраг Пешић, Људска права на радном мјесту - право на приватност (стр. 3-23)

приватни живот, које је гарантовано одредбом чл. 8 ЕКЉП (али и на повреду чл. 6 и чл. 6 у вези са чл. 14 ЕКЉП). Међутим, Европски суд за људска права је у конкретном случају нашао да није било повреде чл. 8 (као ни чл. 6 и чл. 6 у вези са чл. 14 ЕКЉП), јер је видео-надзор подносиоца представке спроведен тек након што су током инвентаризације откривени губици и када су откривене неправилности на салду који се односио на одјељење пића у којем је радила апликанткиња, да је мјера надзора била временски ограничена – спроводила се двије седмице, а осим тога била је ограничена у погледу простора коју је обухватала - радно мјесто подносиоца представке (касу и дио око касе). Осим тога, Суд је имао у виду да је добијене визуелне податке обрадио ограничен број особа које раде за детективску агенцију и особље послодавца подносиоца представке, те да су исти коришћени само за потребе престанка радног односа апликанткиње, укључујући и поступке које је иста покренула у том погледу пред националним судовима. Према томе, став Суда је да је мијешање у приватни живот подносиоца представке било ограничено на оно што је било неопходно за постизање циља којем се тежило инсталирањем видео надзора, због чега је захтјев подносиоца представке прогласио недопуштеним.

Такође, у једном врло занимљивом предмету, Европски суд за људска права је најприје нашао да је чл. 8 Конвенције примјењив, да би Велико вијеће нашло да није дошло до повреде напријед наведеног члана. Наиме, у предмету Барбулеску против Румуније²⁶, подносилац представке је био запослен у једној фирми као инжењер који је био задужен за продају и на захтјев свог послодавца је креирао рачун на *Yahoo Messenger*, да би могао да одговара на питања клијената. Послодавац је подносиоца представке обавијестио да је његова комуникација била надзирана неколико дана (осам), те да је приликом надзора утврђено да је интернет користио у приватне сврхе (подносилац представке је са својим братом и вјереницом размијенио поруке које су се односиле на личне ствари, а неке су биле и интимне природе, с тим што је достављени транскрипт укључивао пет порука које је подносилац представке размијенио са својом вјереницом користећи свој лични *Yahoo Messenger* налог). Због тога што је повриједио интерна правила фирме, којим је забрањено коришћење ресурса фирме у приватне сврхе, подносилац представке је добио отказ, чији поништај није издејствовао пред домаћим судовима. Након што је Европски суд за људска права најприје нашао да је чл. 8 Конвенције примјењив на конкретни однос, Велико вијеће је било мишљења да је била оправдана намјера послодавца да провјери да ли запослени извршавају повјерене им послове током радног времена, те да је послодавац провјеру извршио с убјеђењем да иста садржи пословну комуникацију с клијентима. С друге стране, Суд је био мишљења да је подносилац представке имао могућност да у поступку пред

²⁶ Case of *Barbulescu v. Romania*, European Court of Human Rights, 61496/08, 05.09.2017. (hudoc)

домаћим судовима изнесе чињенице и доказе да му је повријеђено право на приватни живот и преписку, али и да су транскрипти разговора коришћени у оној мјери у којој је то било неопходно ради доказивања да је рачунар, који је био у власништву фирме, коришћен током радног времена у приватне сврхе. Према томе, у овом предмету суд је става да су домаћи судови успоставили правичну равнотежу између права подносиоца представке на поштовање приватности и интереса послодавца, због чега и није дошло до повреде чл. 8 Конвенције.

Цијенећи све напријед наведено, може се извести закључак да ће суд у сваком конкретном случају морати да цијени да ли одређено понашање на радном мјесту представља повреду права на приватност појединца, при чему треба имати у виду да пракса Европског суда за људска права може послужити као добра полазна основа за размишљање у том правцу. Ово нарочито због тога што је иста, када је у питању чл. 8 Европске конвенције за заштиту људских права веома бројна и разноврсна, тако да је "покривен" веома велики број животних ситуација за које је утврђено да представљају, односно не представљају повреду права на приватни живот.

Б. Право на приватност и право на физички и психички интегритет

Закон о облигационим односима²⁷ промовише потпуну заштиту личности физичког лица, с тим што као права личности наводи право на живот, право на физички (тјелесни) интегритет, право на психички (душевни) интегритет, право на слободу, право на част, право на углед, право на заштиту приватног живота, право на достојанство, право на сопствени лик, право на сопствени глас, право на преписку и личне записе, право на лични идентитет, морална компонента ауторских права, али и друга права личности која су приписана Уставом, потврђеним и објављеним међународним уговорима и опште прихваћеним правилима међународног права и посебним законима²⁸. Међутим, врло често се дешава да лица која сматрају да им је повријеђено право на приватни живот, подносе тужбу на начин што траже новчану компензацију због повреде тог права, истовремено наводећи да им је повријеђено још неко од напријед наведених права, што отежава поступање суда. Ово из разлога што се права која су наведена у чл. 207 Закона о облигационим односима могу преклапати, па је тешко јасно идентификовати да ли неки конкретни животни догађај представља (евентуалну) повреду, не само права на приватни живот, већ и (или) неког другог (других) права из тог члана.

²⁷ Закон о облигационим односима, "Сл.лист Црне Горе", бр. 47/2008, 4/2011 – др. закон и 22/2017

²⁸ Чл. 206 и 207 Закона о облигационим односима Црне Горе

Миодраг Пешић, Људска права на радном мјесту - право на приватност (стр. 3-23)

Тако је Основни суд у Подгорици²⁹ усвојио тужбени захтјев којим је тражено да се утврди да је тужили повријеђено право на углед, право на заштиту приватног живота и право на преписку и личне записе, због незаконитог претреса адвокатске канцеларије у којој је била радно ангажована, док није удовољено захтјеву којим је тражено да се утврди да јој је незаконитим претресом исте повријеђено право на психички интегритет, право на част и право на достојанство. У образложењу пресуде је наведено, када је у питању одбијајући дио, да је суд мишљења да тужили није повријеђено право на психички (душевни) интегритет, јер је ово право нераскидиво везано за умањење животне активности, наруженост и претрпљени страх, који страх се опет огледа као страх за свој физички интегритет, до чега у конкретном случају није дошло. Јер, то што је тужила вјероватно осјећала страх као психолошку категорију, а везано за предметни претрес, исти се не може подвести под ово право. Међутим, Виши суд у Подгорици је, пресудом Гж.бр.3199/21 од 13.05.2022.године преиначио напријед наведену првостепену пресуду и нашао да је претрес адвокатске канцеларије обављен на начин да се није радило о било каквој селекцији садржаја заштићеног привилегијом повјерљивости између адвоката и његових клијената, нити је направљена селекција између приватног и пословног садржаја, па је дошло до екстремног задирања у интимну сферу њеног живота, којом је између осталог повријеђено и право на физички и психички интегритет (чл. 28 Устава Црне Горе), али и да је претрес извршен супротно Закону о адвокатури, чиме је повријеђено и право на углед, психички интегритет, достојанство. Као што се види из напријед наведене пресуде инстанцијом вишег суда, исти се није детаљније бавио разграничењем права на приватни живот и права на психички и физички интегритет, као ни утврђењем да ли повреда психичког или физичког интегритета одређене особе представља мијешање у њен приватни живот. С друге стране, Европски суд за људска права се у неким одлукама изјаснио да супстанцу "породичног живота", у смислу одредбе члана 8 Конвенције, чини и концепт који покрива физички и морални интегритет лица, укључујући његов или њен сексуални живот³⁰.

²⁹ Пресуда Основног суда у Подгорици П.бр.815/20 од 22.04.2021. године (необјављено).

³⁰ Case of X and Y v. the Netherlands, European Court of Human Rights, 8978/80, par. 22, 26.03.1985. (hudoc) У поменутом предмету, дјевојчица X, која је била ментално хендикепирана, сексуално је нападнута од стране Б. и то у дому за ментално хендикепирану дјецу, гдје је живјела и имала специјалну његу. Дан након напада, отац шеснаестогодишњакиње је поднио пријаву локалној полицији, јер његова кћерка, није била ментално способна да лично поступа. Канцеларија јавног тужиоца је, 29. маја 1978. године, одлучила да не покреће кривично гоњење против Б. зато што жртва лично није благовремено поднијела пријаву, а Апелациони суд у Арнхајму (Arnhem) је 12. јула 1979. године одбио жалбу господина X против ове одлуке: члан 248 Кривичног закона, према којем је дотично дјело кажњиво, би био примјенљив само ако жртва лично поднесе пријаву; пријава њеног оца не може да буде замјена за пријаву коју је требала

Да повреда психичког интегритета одређене особе може представљати мијешање у њен приватни живот, закључује се и из пресуде Европског суда за људска права Смирнова против Русије³¹. Наиме, у конкретном предмету, против подносиатељки представки, сестара близнакиња, покренут је кривични поступак 1993. године, да би прва подносиатељка била ухапшена у августу 1995. године. Њена лична карта ("унутрашњи пасош") је повучена и стављена у досије случаја. Она је пуштена на слободу у децембру 1997. године, али је поново притворена у марту 1999. године, када је и друга подносиатељка представке ухапшена након што је настављен поступак против ње. Подносиатељке представке су накнадно пуштене, да би поново биле притворене у неколико наврата, све док њихове осуде нијесу поништене у априлу 2002. Власти су одбијале да врате личну карту првој подносиатељки представке до октобра 1999. године, због чега је наишла на потешкоће у свакодневном животу. Наиме, тврдила је да закон налаже да особа која жели да се запосли, добије бесплатну медицинску његу, прими пошту, вјенча се, гласа, користи нотарске услуге, инсталира телефонску линију, путује возом или авионом, мора имати пасош. Штавише, изречена јој је административна казна када није могла да покаже личну карту. Без обзира што прва подносиатељка представке није доказала од ступања на снагу Конвенције у односу на Русију

да поднесе гђица Y, да је била способна да то учини (што није био случај). У овом члану је постојала празнина у закону. У представи која је поднијета против Холандије, г. X се жалио да је његова кћерка била изложена поступку који је био "нечовјечан и понижавајући" у оквиру значења члана 3 Конвенције, те да су његова кћерка и он, обоје, били жртве кршења њихових права на "поштовање приватног живота", што је гарантовано чланом 8 Конвенције. Он је, надаље, тврдио да право на "поштовање породичног живота", прописано тим чланом, значи да родитељи морају да буду у могућности да прибјегну правном средству у случају сексуалног напада на њихову дјецу, посебно ако су дјеца малолетна и ако је отац њихов правни заступник. Није било спора о примјенљивости члана 8 Конвенције. Чињенице наведене у представи Комисији тичу се супстанце "породичног живота", концепта који покрива физички и морални интегритет лица, укључујући његов или њен сексуални живот. У конкретном случају је Суд подсјетио да, иако објекат члана 8 Конвенције у суштини штити лице против произвољног мијешања јавних власти, он не захтијева од државе да се само уздржи од таквог мијешања: додатно, овој примарно негативној обавези, треба додати позитивну обавезу садржану у ефикасном поштовању приватног и породичног, а ове обавезе могу да укључе доношење мјера пројектованих да обезбиједе поштовање приватног живота чак и у сфери односа између појединаца. Такође је истакао да је заштита коју пружа грађанско право у овом случају противправног понашања којим је погођена гђица Y недовољна, јер се ради о предмету гдје су у питању основне вриједности и суштински аспекти приватног живота. Ефикасно застрашивање је нужно у овој области и може да се постигне само одредбама кривичног закона; заиста, овим одредбама се нормално и регулише ова материја".

³¹ Case of Smirnova v. Russia, European Court of Human Rights, 46133/99 and 28183/99, 24.10.2003. (hudoc)

Миодраг Пешић, Људска права на радном мјесту - право на приватност (стр. 3-23)

(05.05.1998.године) ниједан конкретан догађај који би представљао, барем могуће, непоштовање њеног приватног живота, мијешање у њен приватни живот наводно није произашло из тренутног чина, већ из низа свакодневних непријатности узетих у цјелини, које су трајале до октобра 1999. године. Стога је лишавање пасоша подносиоца представке представљало континуирано мијешање у право на поштовање њеног приватног живота. Домаћи закон предвиђа да се пасош мора вратити када се лице пусти из притвора, а Влада није показала да је пропуст да га врати када је пуштена из притвора имао било какав законски основ.

С друге стране, физички интегритет³² одређује да је људско тијело неповредиво и указује на важност личне аутономије, али он истовремено подразумијева и право на самоопредјељење сваке особе када је у питању њено тијело, док би се психички интегритет могао дефинисати на начин да исти означава душевно стање одређеног лица које функционише на начин да тежи да задовољи емоционалне потребе истог и да прилагоди његово понашање датој животној ситуацији. С обзиром на напријед наведено, тешко се може прихватити став који је изнешен у пресуди основног суда у Подгорици П. бр.815/20 од 22.04.2021. године да тужилци, уз утврђену повреду права на приватни живот, није повријеђено право на психички (душевни) интегритет, јер је исто, по наводима суда, нераскидиво везано за умањење животне активности, наруженост и претрпљени страх. Ово из разлога што психичко стање сваке особе несумњиво потпада под њену личну сферу у коју нико не би имао право да се мијеша без њене дозволе, па би свака повреда права на приватност истовремено нарушавала и њено право на психички интегритет и то независно од тога да ли је дошло и до умањења животне активности, наружености или је претрпљен страх. Осим тога, врло важно је навести, а у прилог напријед наведеног и да је Европски суд за људска права становишта да се ментално здравље мора посматрати као кључни дио приватног живота, који је повезан са аспектом моралног интегритета, те да члан 8 Конвенције штити право на идентитет и лични развој, као и право на успостављање и развијање односа са другим људским бићима и спољним свијетом. Очување менталне стабилности је у том контексту неопходан предуслов за ефективно уживање права на

³² Црна Гора је 2017. године измијенила Закон о облигационим односима из 2008. године, ради прецизирања одредби којим се уређује концепт права на накнаду нематеријалне штете, али и да се унаприједи одредбе које се односе на грађанско-правни аспект заштите права личности, како би се иста дефинисала као сама повреда права личности, а не нужно и пратеће посљедице трпљења у неимовинској сфери. Што само може бити од утицаја приликом одмјеравања висине новчане накнаде, али није од условљавајућег значаја за само постојање грађанско-правног деликта. Из образложења Нацрта закона о измјенама и допунама Закона о облигационим односима, са стањем на 24.10.2016. године.

поштовање приватног живота³³. У неком другом предмету суд је истакао да се чак и мање мијешање у физички интегритет појединца мора сматрати мијешањем у право на поштовање приватног живота, према чл. 8 Конвенције, ако се изврши против воље појединца (подносиатељка представке тврдила да је била лијечена против своје воље док је била у притвору). С обзиром на то да се подносиатељка представке не само стално опирала њеном даљем боравку на клиници, већ се једнако опирала и њеном медицинском третману, тако да је понекад морала да добија лијекове на силу, Европски суд за људска права је нашао да је лијечење било против њене воље, а осим тога, налази најмање једног вјештака су указивали на то да су љекови које је подносиатељка представке примала на клиници били контраиндиковани и да су нанијели озбиљну штету њеном здрављу. Међутим, Суд не мора да утврђује да ли је поступање подносиатељке представке било *lege artis*, јер је, без обзира на то, извршено против њене воље и стога је већ представљало мијешање у право на поштовање њеног приватног живота³⁴.

В. Право на приватност и мобинг

Мобинг свакако представља негативан феномен који је усмјерен на психичко злостављање на радном мјесту³⁵, а исти се препознаје уколико се ради о понашању које се дешава на раду или у вези са радом, ако се понавља, све са циљем да се повриједи достојанство, углед, лични и професионални интегритет запосленог, уз услов да то понашање изазива страх или ствара непријатељско понашање, понижавајуће или увредљиво окружење, погоршава услове рада или доводи до тога да се запослени изолује или наведе да на сопствену иницијативу откаже уговор о раду или други уговор. Не би требало да буде спорно да се заштитом права запослених у суштини штити њихово достојанство³⁶, те да би повреда било којег људског права требало да буде санкционисана. Међутим, приликом остварења права на судску заштиту може бити спорно да ли суд, уколико је судска заштита тражена због злостављања на раду, може утврдити да је дошло (и) до повреде права на приватност.

³³ Case of Bensaid v. the United Kingdom, European Court of Human Rights, 44599/98, 06.05.2001., par. 46. (hudoc)

³⁴ Case of Storck v. Germany, European Court of Human Rights, 61603/00, 16.09.2005., par 143. and 144. (hudoc)

³⁵ М. Пешић, *Остваривање правне заштите због злостављања на раду*, Јуридика прима, Институт за правно-економска истраживања и едукацију, Скопље, бр.14/15, 2021, 285.

³⁶ Достојанствен човјек је онај који је частан, заслужан, угледан и поштовања вриједан, јер је његово понашање одређено поштемим мишљењем и владањем. М. Оклобција, *О људском достојанству*, Ревиија за социологију Институт за миграције и народности, 20, 2-4, 1989, 255.

Миодраг Пешић, Људска права на радном мјесту - право на приватност (стр. 3-23)

Ово питање је нарочито актуелно након што је Европски суд за људска права у предмету Шпадијер против Црне Горе³⁷ нашао повреду права на поштовање приватног живота подносиоце представке. Подносиоца представке је, као запослена у Заводу за извршење кривичних санкција, пред националним судовима тражила да се утврди постојање мобинга над њом од стране Државе Црне горе, те да се забрани њеним колегама понашање које има елементе мобинга, уз исплату накнаде нематеријалне штете (умањена животна активност, бол и страх). Судови у Црној Гори су утврдили да јој је, након што је подносиоца представке (тада тужиља) пријавила инцидент, један од колега у телефонском разговору рекао да то није смјела да уради, да ће пет људи остати без посла, да је велики број колега против ње и да убудуће пази шта ради, да јој је неки други колега, након што је најприје одбио да је повезе с мјеста рада до мјеста гдје живи, рекао да је позната по свом дугачком језику, те да је након свађе ипак повезао до мјеста пребивалишта. Такође су утврдили и да јој је трећи колега, који је након извјесног времена срео на њеном радном мјесту упутио погрдне ријечи и пљунуо пут ње, о чему је обавијестила претпостављеног, да је након два дана позвана од стране претпостављеног који је питао одакле њој право да помоћника директора упознаје да је тражено да се некој жени у осмокреветној соби кува кафа два пута дневно. Полазећи од напријед наведеног, судови у Црној Гори су одбили тужбени захтјев, налазећи да у сваком појединачном понашању лица који су означени као мобери нема понашања које би могло представљати мобинг, те да се није радило о заједничкој непријатељској и неетичкој комуникацији према тужилци, јер се психичко злостављање мобираних лица врши најмање једном седмично, у периоду од најмање шест мјесеци, а о чему се у конкретном није радило. Наиме, Основни суд у Подгорици даље појашњава да се и не може говорити о психичком злостављању када је у питању телефонски разговор између тужилце и једног од њених колега, који се десио 13.01.2013. године, па све и да се прихвати да је било психичког злостављања од једног другог колеге, исто се десило 08.03.2013. године, а како је тужиља пошла на одмор 26.08.2013. године, то се не може радити о психичком злостављању у периоду од најмање шест мјесеци, односно једном седмично, имајући у виду када су се десили инциденти: 13.01.2013., 08.03.2013. и 24.06.2013. године, тј. да се радило о три понашања за период од двадесет три седмице.

Имајући у виду поднијету представку, Европски суд за људска права је указао да злостављање на раду потпада под опсег примјене чл. 8 Конвенције, као и да је постојала обавеза надлежних власти да узму у обзир све околности конкретног случаја, како би донијеле одлуку о постојању мобинга, нарочито апострофирајући и да је подносиоца представке поступала и као узбуњивач. Такође, суд је истакао и да је тешко прихватљив приступ националних судова

³⁷ Case of Špadijer v. Montenegro, European Court of Human Rights, 31549/18, 09.02.2022. (hudoc)

да је за утврђивање злостављања на раду неопходно да се инциденти понављају седмично током периода од шест мјесеци, да исти нијесу доведени у међусобну везу, али и да сви инциденти на које је указивала подносиатељка представке, нијесу испитани.

Према томе, Европски суд за људска права је указао да су механизми грађанског и кривичног (националног) права били дефектни до те мјере да представљају повреду позитивне обавезе државе према чл. 8 Конвенције (параграф 101).

Не улазећи у то колико је често неопходно да се понављају радње којима се дефинише мобинг, те у ком временском периоду је потребно да се те радње понављају, обзиром да је то питање веома спорно међу теоретичарима мобинга³⁸, важно је истаћи да су национални судови одлучивали о томе да ли је у конкретном случају почињен мобинг над тужиљом, а што је и представљало предмет тужбеног захтјева, тј. предмет одлучивања није била евентуална повреда права на поштовање приватног живота. С обзиром на напријед наведено, оправдано се може поставити питање да ли су црногорски судови у конкретној правној ситуацији могли утврдити повреду права на поштовање приватног живота тужиљи, код чињенице да то иста и није тражила, односно како убудуће поступати у ситуацијама када тужбени захтјев није усмјерен на утврђење повреде неког права које је гарантовано како Уставом, тако и потврђеним и објављеним међународним уговорима и општеприхваћеним правилима међународног права, а у току поступка се дође до закључка да је исто повријеђено.

Без обзира на околност да суд зна право (*iura novit curia*), мишљење овог аутора је да национални суд, код тужбеног захтјева који је усмјерен на утврђење постојање мобинга, не би могао утврдити повреду права на поштовање приватног живота. Ово због тога што постоји обавеза суда да одлучује у границама захтјева који су стављени у поступку³⁹, па би се суд, уколико би одлучио о повреди права на приватност, иако то није тражено, кретао ван граница тужбеног захтјева⁴⁰ ("У смислу одредаба Закона о

³⁸ Према ставу професора Лубарде, који је истовремено и судија Европског суда за људска права (2015-2024), злостављање подразумијева три битна елемента и то злостављање које је почињено од стране једног или више лица, на систематичан начин, да се одвија у дужем временском периоду на учестали начин, са циљем да се запослени нађе у ситуацији продуженог стреса услед страха, понижавајућег, увредљивог радног окружења, како би сам отказао радни однос. Б. Лубарда, *Радно право – Расправа о достојанству на раду и социјалном дијалогу*, Универзитет у Београду, Правни факултет, 2020, 390.

³⁹ Члан 2 Закона о парничном поступку Црне Горе

⁴⁰ Овај суд има обавезу да се сходно одредби чл. 2 ст. 1 Закона о парничном поступку креће у границама тужбеног захтјева. Захтјев тужиоца о којем је тужилац тражио да се одлучује је усмјерен на утврђење постојања повреде части, угледа и личности и суд је везан за те чињеничне наводе тужбе. Дакле, тужилац није тужбом тражио, нити у

Миодраг Пешић, Људска права на радном мјесту - право на приватност (стр. 3-23)

парничном поступку, суд одлучује у границама захтјева који су постављени у поступку. Ако је тужбени захтјев усмјерен на укидање права службености провоза и прогона преко непокретности тужиоца, а у корист његових непокретности, те забрану туженом вршење таквог права, тада се погрешно може закључити да је тужиочев захтјев усмјерен и на премјештање права службености...у том случају суд може само одлучивати о укидању као сувишног спорног права службености⁴¹), тј. донио би одлуку о нечему што тужилац тужбом није тражио⁴².

Осим тога, није спорно да се ради о различитим институтима права, који, иако имају неких додирних тачака, свакако посједују самосталну правну егзистенцију, па нека понашања истовремено могу представљати и мобинг и повреду права на приватност, али исто тако, одређено понашање може представљати само мобинг, али не и повреду права приватности, као и обратно. Међутим, оно што је битно је да, све и да суд кроз чињенично утврђење нађе да неко понашање уз мобинг представља и повреду права приватности, не би могао утврдити повреду права на приватни живот, уколико такво утврђење није тражено од стране подносиоца тужбе.

На овом мјесту треба посебно нагласити и важност временске дистанце у рјешавању одређеног правног проблема, тј. на период када се неки догађај, који је добио епилог пред домаћим судом, десио, у односу на период када се пред Европским судом за људска права одлучује о представци која указује на повреду неког конвенцијског права из тог догађаја. Ово не само због еволуције права и судске праксе, већ и због веће самосвјесности сваког друштва протеклом времена, због чега је неопходно и указати да је и у вријеме када су донешене одлуке пред домаћим судовима, пракса Европског суда за људска права, прихватала да концепт приватног живота укључује физички и психички интегритет особе, те да према члану 8 државе имају дужност да заштите

поступку доказивао да је објављивањем ове фотографије повријеђено његово право на поштовање приватног и породичног живота из чл. 8 Европске конвенције о људским правима у смислу ког права тужилац, иако је јавна личност, има право на заштиту свог приватног живота. Код чињенице да тужилац није захтијевао накнаду штете због повреде овог права, суд није ни имао обавезу да се бави утврђењем чињеница од којих би зависило којем од права – права на слободу изражавања или праву на приватност дати предност, односно да ли је постојао јавни интерес за објављивање фотографије из приватног живота тужиоца. Пресуда Вишег суда у Подгорици Гж.бр.3674/21 од 17.02.2022.године (необјављено).

⁴¹ З. Рашовић, *Коментар Закона о својинско-правним односима, са судском праксом*, Правни факултет Подгорица, 2009, 1025.

⁴² Код деклараторних тужби тужилац мора сам да одреди обим правне заштите коју захтева и да га уоквири у тужбени предлог. По правилу, садржина тужбеног предлога зависи од тога какав исход тужилац жели у погледу материјалне правоснажности деклараторне судске одлуке. А. Јакшић, *Грађанско процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, шесто измењено и допуњено издање, 2013, 310.

физички и морални интегритет појединца од других лица. Међутим, у вријеме доношења првостепене пресуде није био успостављен стандард да државе ради заштите физичког и моралног интегритета појединца морају да примјењују адекватан правни оквир који пружа заштиту од аката насиља од стране приватних лица, укључујући и контекст узнемиравања на послу, који стандард је успостављен у пресуди Долопоулос против Грчке⁴³, иако је представка у том предмету одбијена као очигледно неоснована. У том смислу, веома је важно навести и сагласно издвојено мишљење судије Европског суда за људска права Јудкивске, којим указује да је Суд последњих година драматично проширио заштиту личне сфере како би обухватио све "аспекте физичког и друштвеног идентитета појединца", те да због растућих стандарда људског достојанства, Суд не може више примјењивати принципе који су се примјењивали након Другог свјетског рата на актуелна питања о људским правима⁴⁴.

Питање које се такође може појавити као спорно, а имајући у виду начин на који се црногорски законодавац определио приликом регулисања заштите личности физичког лица, те самом "вишеслојношћу" права личности, је и како поступити у случајевима када суд утврди да је повријеђено право на приватност, али и неко друго право прописано Уставом, потврђеним и објављеним међународним уговорима и опште прихваћеним правилима међународног права, односно посебним законом, тј. да ли приликом досуђивања новчане накнаде штете треба досудити јединствен вид штете за утврђене повреде или за свако утврђено повријеђено право досудити посебан износ.

С обзиром на вишедеценијски став судске праксе, најприхватљивије рјешење би било да се одређује јединствена новчана накнада за све утврђене (подразумијева се да је такво утврђење и тражено) повреде права личности, при чему би суд имао у виду све критеријуме који утичу на досуђивање накнаде штете⁴⁵.

Г. Заштита права приватности пред судом

У случају повреде права на приватни живот на радном мјесту, запослени може поднијети тужбу суду, у смислу одредбе чл. 188 Закона о парничном

⁴³ Case of Dolopoulos v. Greece (dec.), European Court of Human Rights, 36656/14, par. 56-57. (hudoc)

⁴⁴ Сагласно издвојено мишљење судије Јудкивске у предмету Шпадијер против Црне Горе, представка бр. 31549/18. (hudoc)

⁴⁵ Има аутора који сматрају да суд неће погријешити и у случају да одвојено досуди штету за сваки вид и истичу да ако накнада за те досуђене видове штете не премашује накнаду која би била досуђена као јединствена и ако је правилно утврдио и вредновао све критеријуме, не би требало укидати нижестепене пресуде само из тог разлога. П. Трифуновић, *Накнада нематеријалне штете*, Зборник радова са IV савјетовања о накнади штете, Будва, Еуромедиа ДОО Будва, 2001, 124.

Миодраг Пешић, Људска права на радном мјесту - право на приватност (стр. 3-23)

поступку⁴⁶, којом може тражити да суд утврди да је повријеђено право на приватност запосленог. Услов за подношење ове тужбе је да је то посебним прописом предвиђено, или када тужилац има правни интерес да суд утврди постојање неког права или правног односа. Имајући у виду да је циљ подношења деклараторне тужбе да се отклони нека будућа спорна ситуација која би узроковала вођење судског поступка, иста се не би могла поднијети уколико је већ дошло до повреде неког права, пошто је дошло до повреде у материјалноправним односима који треба репарирати⁴⁷. Међутим, након доношења Закона о измјенама и допунама Закона о облигационим односима⁴⁸, подношење тужбе за утврђење повреде права на приватност је могуће, јер је испуњен услов из чл. 188 ст. 2 Закона о парничном поступку, а то је да је подношење те тужбе предвиђено посебним прописом. Наиме, чл. 151 Закона о облигационим односима је прописано да се грађанскоправна заштита права личности може остварити, између осталог, захтјевом за утврђивање противправне повреде, што значи да запослени, који сматра да му је повријеђено право на приватни живот, може поднијети тужбу којом ће тражити да суд утврди да му је повријеђено право на приватност. Наравно, у зависности од тога шта је крајњи циљ тужбе, запослени који сматра да му је повријеђено право на приватни живот, може поднијети тужбу којом ће само тражити да се утврди да му је повријеђено право на приватност или ће осим тог захтјева, истаћи захтјев којим тражи и престанак противправне повреде (ако још увијек траје), уздржавање од будућих противправних повреда или уклањање посљедица учињених противправних повреда. Такође, уз тужбени захтјев којим је тражено да се утврди повреда права на приватност, запослени може тражити и накнаду материјалне и нематеријалне штете, али и објављивање одређене информације, исправке информације, као и објављивање судске и друге одлуке надлежног органа.

Уколико би предмет тужбеног захтјева била осуда на чинидбу - накнада нематеријалне или материјалне штете, којом је основ повреда права на приватни живот, о повреди ће суд расправљати као о претходном питању.

Према томе, у зависности од тога који правни пут се одабере, запослени се може определијелити или за утврђујућу или за кондемпнаторну тужбу, а сам поступак се спроводи по правилима Закона о парничном поступку.

⁴⁶ Закон о парничном поступку, „Сл. лист РЦГ”, бр. 22/2004, 28/2005 – одлука УС и 76/2006 и “Сл. лист ЦГ”, бр. 47/2015 – др.закон, 48/2015, 51/2017, 75/2017 – одлука УС, 62/2018 - одлука УС, 34/2019, 42/2019 - испр. и 76/2020, чл.188, у даљем тексту ЗПП, а исту могућност прописује и Закон о парничном поступку Републике Србије у члану 194, којом чак предвиђа и могућност утврђења повреде права личности.

⁴⁷ Г. Станковић, Р. Рачић, *Грађанско процесно право, прва свеска Парнично процесно право*, Правни факултет Универзитета Медитеран, Подгорица, 2010, 331.

⁴⁸ „Сл.лист Црне Горе”, бр.22/17 од 03.04.2017. године.

III ЗАКЉУЧАК

Даљи развој друштва подразумијева афирмацију људских права на радном мјесту, међу којима и права на поштовање приватног живота. Допринос таквој афирмацији треба да дају како запослени, тако и послодавац. Међутим, држава је та, која кроз правне механизме омогућава један такав процес, на начин што ће се уздржати од било каквих поступака који би значили мијешање или задирање у права појединца која су заштићена одредбом чл. 8 Европске конвенције, односно што ће предузети неопходне мјере да би осигурала поштовања права на приватност запослених.

Један од начина на који држава обезбјеђује право на поштовање права приватности на радном мјесту је кроз дјеловање судова, који одлучују по тужбама које за предмет имају заштиту права на приватни живот. Задатак који судови у том правцу имају пред собом није лак и то не само због тога што је веома тешко разграничити професионални живот запосленог од његовог приватног живота на радном мјесту, већ и због одговора на питање до које мјере се може дозволити "задирање" у приватни живот запослених. Помоћ не пружа ни прилично замагљен концепт права личности, али и тужбени захтјеви који нијесу формулисани на начин из којег би се могло закључити о којој повреди права личности се ради у конкретном случају (обично се наводе све или већина права личности). У том правцу, најприје би неопходно било, у сусрет кодификацији Грађанског законика, поставити јаснији концепт права личности, али и инсистирати на прецизнијем формулисању тужбених захјева, гдје би се и кроз чињенични супстрат тужбе прецизно указало да ли је предмет заштите само право приватности или и неко друго право.

Приликом одлучивања у предметима који се односе на заштиту права приватности судови би требали имати у виду праксу Европског суда за људска права која упућује да је тај суд последњих неколико година, значајно проширио заштитну зону приватности појединца, коју нико не би имао право да наруши без његовог одобрења.

Иако заштита достојанства запослених треба да буде императив којем тежи једно друштво, неопходно је изградити и ефикасан систем заштите, уколико дође до повреде права на поштовање приватног живота, као једног од облика кршења људских права, па се овим радом и покушало указати на то које понашање може представљати повреду и на који начин обезбиједити дјелотворан одговор кроз поступање судова.

Miodrag Pešić, LL.M*

HUMAN RIGHTS AT THE WORKPLACE – THE RIGHT TO PRIVACY

Summary

Human rights are acquired by birth and as moral principles that determine behaviour, they are deeply embedded in the foundations of every modern society. Thus, the right to respect for private life, as a human right guaranteed to all citizens, found its place in national and international documents. However, the right to respect for private life, in terms of the working environment of an employee, may overlap with some other rights of an employee and as such, besides being very often in collision with the rights and interests of an employer due to the characteristics of a certain legal system, when realizing the eventual judicial protection, can be difficult to recognize in practice. The inviolability of the dignity of employees should be imperative when exercising their rights from work and based on work. Therefore, the violation of any right, including the right to respect for private life, is a violation of human rights, for which reasons it is necessary to indicate what can be a violation, and what are the legal consequences, and to act preventively so that the aforementioned negative behaviours do not occur in society. The aim of this work is to point out possible violations of the right to respect for an employee's private life at the workplace, the procedure for obtaining legal protection due to a violation of employee's right to privacy, when this right may be restricted, similarities between the violation of the right to respect for private life and some other rights that are guaranteed to an employee either by national or international legal acts.

Key words: *human rights, right to respect for private life, dignity at work, mobbing, employer, employee, mental and physical integrity, protection before the court.*

* Master of Laws, Judge of the Higher Court in Podgorica, Montenegro.

Мирко Воштинић*

Прегледни научни чланак
УДК: 343.238
DOI: 10.46793/GP.1302.25V

ВИШЕСТРУКИ ПОВРАТ У ПОЗИТИВНОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

Рад примљен: 06. 09. 2022.
Рад исправљен: 09. 11. 2022.
Рад прихваћен за објављивање: 09. 11. 2022.

Аутор се у раду бави питањем вишеструког поврата у позитивном кривичном праву, као институтом који је, уз доживотни затвор, изазвао највише контроверзи након последњих измена и допуна Кривичног законика. Најпре је указано на историјски развој овог института, који је у нашем послератном праву постојао дуги низ деценија. Потом је указано на бројне проблеме у његовој примени, чему су неретко доприносили и различити ставови, не само нижих, већ и судова највиших инстанци. Иако је одредба којом је регулисан вишеструки поврат наизглед јасна, за свега три године постојања овог института, у практичној примени су се јавили бројни проблеми. Због тога је у раду указано на питање кумулативне примене закоником прописаних услова вишеструког поврата, питање начина рачунања половине распона прописане казне, питање примене код новчане казне и сл. Суштински је важно дати адекватне одговоре на сва спорна питања, јер неправилна примена одредбе о вишеструком поврату, с једне стране може озбиљно да угрози права окривљеног, а с друге стране да обесмисли суштину примене овог института.

Кључне речи: поврат, вишеструки поврат, специјални поврат, половина распона прописане казне, одмеравање казне, ранија осуђиваност.

I УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Поврат као друштвени феномен стар је колико и криминалитет уопште. Потреба другачијег поступања са учиниоцима поновљених дела, историјски посматрано, уочава се веома давно. Сам појам поврата етимолошки потиче од

* Заменик јавног тужиоца у Основном јавном тужилаштву у Краљеву, mvostinic1@gmail.com.

латинске речи „*interum cadere*“, што би у буквалном смислу значило „пасти“. У научној и стручној литератури овај термин, уопштено посматрано, означава поновно вршење кривичних дела.¹ У кривичноправном смислу поврат представља поновно извршење кривичног дела од стране лица које је већ било осуђивано за неко кривично дело.²

У нашем кривичном праву разликујемо чак три врсте поврата и то: (обични) поврат (чл. 55. КЗ), вишеструки поврат (чл. 55а. КЗ) и „специјални поврат“. Последње измене и допуне Кривичног законика (у даљем тексту: КЗ)³ које су ступиле на снагу 01.12.2019. године, превазилазе све раније измене и допуне важећег КЗ, ако не по обиму, онда свакако по садржини интервенције законодавца у опште одредбе о кажњавању. Иако су новеле општег дела Кривичног законика знатно ређе у односу на посебан део, с обзиром на карактер одредаба општег дела, очигледно је да наше кривично право у овом делу, последњих година, пролази кроз својеврсни динамизам. Оваква тенденција није карактеристична само за наше кривично законодавство, већ је последњих деценија присутна и у кривичним законодавствима многих других европских земаља.⁴ Последњим изменама и допунама дошло је до промене концепта поврата, који више не представља факултативну отежавајућу околност, већ се јасно разликују (обични) поврат и вишеструки поврат. И док је суд раније могао да узме поновно вршење кривичних дела као отежавајућу околност, сада се појам поврата другачије регулише, тако да је суд дужан да као отежавајућу узме околност да је учинилац кривичног дела учињеног са умишљајем раније осуђен за умишљајно кривично дело, ако од раније осуде или издржане казне није протекло пет година.⁵ Појам поврата се сада односи

¹ В. Миладиновић, *Појам и правна природа поврата*, Зборник радова Правног факултета у Нишу бр. 24, 1984, 107-108.

² Љ. Лазаревић, *Кривично право – Општи део*, Београд, 1980, 333.

³ Кривични законик (КЗ), *Службени гласник РС*, бр. 88/2005 и др.

⁴ Д. Коларић, *Кривичноправни инструменти државне реакције на криминалитет и предстојеће измене у области кривичних санкција*, у: *Оптужење и други кривичноправни инструменти државне реакције на криминалитете* (ур. С. Бејатовић и др.), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и INTERMEX, Златибор - Београд, 2014, 485.

⁵ Поврат је раније био регулисан одредбом чл. 55. КЗ, којом је било прописано да кад суд одмерава казну учиниоцу за кривично дело које је учинио после издржане, опроштене или застареле казне или ослобођења од казне, по протеклу рока за опозивање условне осуде или после изречене судске опомене, може ту околност узети као отежавајућу, ценећи при том посебно тежину раније учињеног кривичног дела, да ли је раније дело исте врсте као и ново дело, да ли су оба дела учињена из истих побуда, околности под којима су дела учињена и колико је времена протекло од раније осуде, односно од изречене, опроштене или застареле казне, ослобођења од казне, од протекла рока за опозивање раније условне осуде или изречене судске опомене.

искључиво на умишљајна кривична дела, при чему није од значаја на коју казну, односно кривичну санкцију је учинилац раније осуђен.⁶

Поред поврата и вишеструког поврата, у нашем кривичном праву и даље постоји „специјални поврат“, који је уведен новелама из 2009. године, с тим што за разлику од поврата и вишеструког поврата, „специјални поврат“ није регулисан посебним чланом, већ одредбом чл. 57. ст. 3. КЗ којом се искључује могућност ублажавања казне у случају осуде за исто или истоврсно кривично дело.⁷ За разлику од ранијег решења којим је било прописано да није могуће ублажити казну учиниоцу који је раније осуђиван за исто кривично дело, у позитивном кривичном праву је таква немогућност предвиђена и за учиниоца истоврсног кривичног дела, чиме се проширује круг лица код којих није могуће ублажити казну.⁸ Када говоримо о специјалном поврату, онда треба поменути и Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима,⁹ тзв. „Маријин закон“. Овим законом је прописана забрана ублажавања казне и условног отпуста, као и незастаревање кривичног гоњења и извршења казне у случају учинилаца појединих кривичних дела против полне слободе уколико су учињена према малолетним лицима.¹⁰ Очигледно да је овде реч о одређеној врсти специјалног поврата који је регулисан наведеним, посебним законом.

II ВИШЕСТРУКИ ПОВРАТ

А. Историјски осврт

Историјски посматрано, вишеструки поврат не представља новину у нашем кривичном праву. У нашем послератном праву овај институт је уведен 1959. године и то новелама Кривичног законика из 1951. године под насловом „Одмеравање казне у случају вишеструког поврата“. Наведеном одредбом било је прописано да учиниоцу који је најмање два пута осуђиван за кривична дела

⁶ И. Ђокић, *Историјски осврт на институт поврата у српском (југословенском) кривичном праву*, у: Казнена реакција у Србији IX део (ур. Ђ. Игњатовић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2019, 322.

⁷ Е. Ћоровић, *Поврат у Кривичном законнику Србије: критички осврт*, Ревизија за криминологију и кривично право бр. 1-2, 2020, 10.

⁸ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2020, 291.

⁹ Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, *Службени гласник РС*, бр. 32/2013.

¹⁰ Д. Јанковић, *Кривичноправни инструменти реакције на криминалитет у случају специјалног поврата – упоредно казнено законодавство и студија случаја*, у: Ванинституционалне мере, поједностављене форме поступања и други кривичноправни инструменти реакције на криминалитет и позитивно казнено законодавство (испуњена очекивања или не?) (ур. В. Турањанин, Д. Чворовић), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и INTERMEX, Златибор - Београд, 2022, 266.

учињена са умишљајем на казну строгог затвора или на казну преко три месеца и који показује склоност да и даље врши кривична дела, суд може за ново кривично дело учињено са умишљајем за које је прописана казна затвора или строгог затвора, изрећи строжу казну од прописане. Строжа казна није могла прећи двоструку меру прописане казне затвора или строгог затвора, нити највећу меру изречене врсте казне. Ако је прописана казна затвора до три године, уместо ове казне може се изрећи казна затвора до пет година. При оци да ли ће изрећи строжу казну суд ће нарочито узети у обзир сродност учињених кривичних дела, побуде из којих су учињена, околности под којима су учињена, ранији живот учиниоца, његове испољене склоности и могућности да се у таквом случају оствари сврха кажњавања. Строжа казна се није могла изрећи ако је од дана отпуштања учиниоца са издржавања раније казне до поновног извршења кривичног дела протекло више од пет година.¹¹

Анализом наведених одредби можемо да закључимо да је одмеравање казне применом вишеструког поврата било условљено објективним и субјективним критеријумима. Објективни критеријуми су се односили на постојање две или више осуда за кривично дело учињено са умишљајем и то на казну затвора у трајању од најмање три месеца и да од дана отпуштања учиниоца са издржавања раније казне, па до извршења новог кривичног дела није протекло пет година. Субјективни критеријум био је одређен склоношћу учиниоца да и даље врши кривична дела.

Вишеструки поврат је уз мање измене у нашем кривичном праву опстао све до 2006. године када је доношењем новог Кривичног законика концепт вишеструког поврата напуштен. Првобитни концепт који је уведен 1959. године функционисао је без већих измена пуних 45 година, при чему је све време његовог постојања као битна одлика тог концепта била присутна факултативност његове примене.

Б. Вишеструки поврат у позитивном кривичном праву

Вишеструки поврат је у нашем позитивном кривичном законодавству регулисан одредбом чл. 55а. КЗ, којом је прописано да за кривично дело учињено са умишљајем, за које је прописана казна затвора, суд ће изрећи казну изнад половине распона прописане казне под следећим условима:

1) ако је учинилац раније два пута осуђен за кривична дела учињена са умишљајем на затвор од најмање једну годину;

2) ако од дана отпуштања учиниоца са издржавања изречене казне до извршења новог кривичног дела није протекло пет година.

Поновно увођење института вишеструког поврата у наш правни систем резултат је неспорне намере законодавца да поштри казнену политику ограничавајући судије приликом одмеравања казне. Овакво опредељење

¹¹ В. Миладиновић, *Поврат у нашем кривичном законодавству*, Зборник радова Правног факултета у Нишу бр. 23, 1983, 221-222.

законодавца је критиковано у теорији као супротно начелима праведности и сразмерности као важним циљевима који се желе постићи кажњавањем.¹² Том решењу се приговара и да се неко (додатно) кажњава за нешто за шта је већ био кажњен.¹³ Неки аутори постављају питање да ли су раније изречене санкције биле сразмерне учињеном кривичном делу и личности учиниоца, односно да ли је у кривичном поступку извршена одговарајућа индивидуализација кривичне санкције, те да ли су надлежне службе и установе предузеле одговарајуће мере у току трајања казне и након отпуштања са њеног издржавања.¹⁴ И заиста, реч је о врло осетљивом питању које због тога, с правом, изазива бројне контроверзе и недоумице. Ово посебно јер правилна примена и тумачење чл. 55а. КЗ има одлучни утицај на законито кажњавање, с обзиром да у Законику о кривичном поступку (у даљем тексту: ЗКП)¹⁵ није предвиђена могућност ванредног правног лека којим би се могла изменити одлука о кривичној санкцији, било на штету или у корист окривљеног.

Иако наизглед јасно регулисана, наведена одредба је већ на самом почетку њене примене била повезана са бројним питањима. Најпре, поставило се питање да ли се наведени услови морају испунити кумулативно или је довољно постојање само једног од њих да би одредба о вишеструком поврату била примењена. Одлучујући по захтеву за заштиту законитости, одговор на ово питање је дао Врховни касациони суд у пресуди Кзз. 1479/2020 од 23.12.2020. године наводећи да примена одредбе чл. 55а. КЗ подразумева претходну испуњеност оба услова који су прописани том одредбом. И без таквог става Врховног касационог суда, одговор на ово питање се могао пронаћи у образложењу предлога измена и допуна Кривичног законика којим је овај институт поново уведен у наш правни систем. Оваквим својеврсним аутентичним тумачењем, и пре наведене одлуке, добили смо одговор да је за примену овог института неопходна претходна кумулативна испуњеност два услова и то да је учинилац раније два пута осуђен за кривична дела учињена са умишљајем на затвор од најмање једне године и да од дана отпуштања учиниоца са издржавања изречене казне до извршења новог кривичног дела није протекло пет година.

Први услов који се тиче ранијих осуда подразумева да је окривљени правноснажно осуђен на затворске казне од најмање једне године за умишљајно кривично дело. При томе није од значаја да ли је кривично дело

¹² И. Ђокић, *Историјски осврт на институт поврата у српском (југословенском) кривичном праву*, у: Казнена реакција у Србији IX део (ур. Ђ. Игњатовић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2019, 324.

¹³ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2020, 282.

¹⁴ И. Милић, *Поврат у кривичном праву Србије*, у: Оштећено лице и кривичноправни инструменти заштите (међународни правни стандарди, норма и пракса), (ур. В. Турањанин), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и INTERMEX, Златибор - Београд, 2020, 242.

¹⁵ Законик о кривичном поступку (ЗКП), *Службени гласник РС*, бр. 72/2011 и др.

учињено са директним или евентуалним умишљајем.¹⁶ Примена другог услова може створити више недоумица и зато се у његовој примени треба држати одредаба Закона о извршењу кривичних санкција,¹⁷ којим су регулисана бројна питања отпуштања осуђеног са издржавања казне.¹⁸ У сваком случају петогодишњи рок се рачуна до момента извршења кривичног дела, а не до момента његовог откривања или почетка суђења за то ново дело.¹⁹ Занимљиво је навести да уколико је осуђени пуштен на условни отпуст и у то време изврши кривично дело, неће бити примењене одредбе чл. 55а. КЗ, већ ће бити примењене одредбе о опозиву условног отпуста.²⁰

Даље, поставља се питање да ли је примена ове одредбе могућа уколико је за конкретно кривично дело прописана алтернативно новчана казна уз казну затвора. Теорија и пракса су се сагласно изјасниле да је код оваквих кривичних дела (крађа из чл. 203. КЗ, неовлашћено држање опојних дрога из чл. 246а. ст. 1. КЗ итд.) могуће применити наведену одредбу, јер би у противном то значило редуковање домена њене примене. Самим језичким тумачењем код ових кривичних дела ипак је прописана и казна затвора, затим у самој одредби чл. 55а. КЗ се наводи „суд ће изрећи казну изнад половине распона прописане казне“, из чега се закључује да се у овој одредби говори о изрицању казне без одређења и њене врсте. Стога, код оваквих кривичних дела суду се оставља право избора на коју ће казну да осуди учиниоца, наравно, поштујући у оба случаја одредбе о начину њеног рачунања.²¹ Но, код овог питања је занимљиво запазити једну околност која се односи на ситуације у којима је учинилац осуђен на новчану казну коју потом није платио због чега ће иста бити замењена казном затвора. Уколико се одлучи на осуду на казну затвора, суд ће окривљеном да одреди казну затвора у трајању од најмање једне године и шест месеци, док би у случају осуде на новчану казну у одређеном износу, тај износ био најмање 460.000,00. Ако окривљени не плати наведену новчану казну у роковима који су законом прописани, новчана казна би му била замењена казном затвора у трајању од шест месеци, с обзиром на одредбу чл. 51. ст. 2. КЗ, којом је прописано да казна затвора не може бити дужа од шест месеци

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Закон о извршењу кривичних санкција (ЗИКС), *Службени гласник РС*, бр. 55/2014 и 35/2019

¹⁸ Више о томе: Е. Ћоровић, *Поврат у Кривичном законнику Србије: критички осврт*, Ревизија за криминологију и кривично право бр. 1-2, 2020, 10.

¹⁹ Д. Јоцић, *Поврат као околност код одмеравања казне*, у: *Измене у кривичном законодавству и статус носилаца правосудних функција и адекватност државне реакције на криминалитет (међународни правни стандарди и стање у Србији)*, (ур. В. Турањанин), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и INTERMEX, Златибор - Београд, 2019, 234-235.

²⁰ Е. Ћоровић, *Поврат у Кривичном законнику Србије: критички осврт*, Ревизија за криминологију и кривично право бр. 1-2, 2020, 21.

²¹ *Ibid.*

уколико се њоме мења новчана казна у износу до 700.000,00 динара. У том случају окривљени би био осуђен на казну затвора у знатно краћем трајању у односу на казну затвора на коју би иначе био осуђен да га суд претходно није осудио на новчану казну (најмање једна година и шест месеци). Стога, иако би овакво поступање суда било у свему у складу са законским одредбама, поставља се питање да ли је то у духу суштине увођења одредбе чл. 55а. КЗ и да ли би то значило посредно заобилажење њене примене. С друге стране, сама одлука суда да окривљеног осуди не на казну затвора, већ на новчану казну, претходно подразумева анализу свих околности које су законом одређене као значајне за, најпре одлуку о врсти кривичне санкције, а потом и њеној висини. Суд дакле свестраном анализом чињеница и законских одредаба доноси одлуку да окривљеног осуди на новчану казну, а не казну затвора која свакако има рестриктивнији карактер. Оваквим посматрањем ствари дошли би до закључка да би и сама замена новчане казне казном затвора у трајању од шест месеци у наведеним случајевима била не само правична, већ и у складу са суштином одредбе о вишеструком поврату, јер је реч о случају који не захтева строже кажњавање окривљеног. Но, питање је свакако занимљиво и захтева дубља, пре свега теоријска разматрања, како би суштина поновног увођења одредаба о вишеструком поврату у наш правни систем била испоштована.

Најзад, најспорније питање које се јавило у вези примене одредаба о вишеструком поврату, јесте начин рачунања половине распона прописане казне. Теорија се о томе одмах изјаснила наводећи да је то разлика посебног максимума и посебног минимума запређене казне подељена са два, на који износ се има додати посебни минимум запређене казне. Па тако, ако као пример узмемо кривично дело тешка крађа из чл. 204. ст. 1. тач. 1. КЗ, за које је прописана казна затвора у трајању од 1 до 8 година, применом одредбе чл. 55а. КЗ, најмања казна би износила 4 године и 7 месеци.²² Но, у судској пракси ово питање је изазвало највише недоумица и за ово кратко време примене института вишеструког поврата постоје бројне пресуде у којима су на различите начине примењена правила о рачунању половине распона прописане казне. Додатну конфузију унео је и став Кривичног одељења Врховног касационог суда око спорних правних питања у вези којих није постигнута сагласност представника апелационих судова, а који је донет 30.11.2020. године. Наведени став гласи: „Распон прописане казне представља разлику између посебног максимума и посебног минимума запређене казне, па се половина распона прописане казне израчунава на тај начин што се наведена

²² Д. Коларић, *Кривични законик и (не)адекватност државне реакције на криминалитет (садашње стање и нова решења)*, у: *Измене у кривичном законодавству и статус носилаца правосудних функција и адекватност државне реакције на криминалитет (међународни правни стандарди и стање у Србији)*, (ур. В. Турањанин), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и INTERMEX, Златибор - Београд, 2019, 32.

разлика подели бројем два“. Овакав став се јасно односи само на начин рачунања распона, али не и на примену тако израчунатог распона приликом одмеравања казне затвора применом одредбе чл. 55а. КЗ, иако се у пракси тврдило супротно. Наиме, приликом одмеравања казне затвора, на распон израчунат на наведени начин мора се додати законски минимум запређене казне затвора. Чини се да је Врховни касациони суд најзад решио дилему која је у пракси и задала највише проблема. Кривично одељење тог суда је 11.07.2022. године заузело правни став о израчунавању половине распона прописане казне из чл. 55а. КЗ. Наведени правни став гласи: „Распон прописане казне представља размак од минималне казне затвора која је прописана за одређено кривично дело до максималне казне затвора прописане за то дело, а половина распона из чл. 55а. ст. 1. КЗ представља средњи број у том низу бројева и може се израчунати тако што се од максимума прописане казне одузме минимум исте, те разлика подели са 2, а потом се на тај резултат дода минимална казна“.²³

III ПРИМЕРИ ИЗ СУДСКЕ ПРАКСЕ

Пресудом Вишег суда у Краљеву К. бр. 35/21 од 30.08.2021. године, окривљени је оглашен кривим због кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из чл. 246. ст. 1. КЗ и осуђен на казну затвора у трајању од четири године и осам месеци. Приликом одмеравања казне затвора суд је, поред осталог, нашао и да су испуњени услови за примену одредбе чл. 55а. КЗ, с обзиром да је окривљени раније више од два пута осуђен за кривична дела учињена са умишљајем на казну затвора од најмање једну годину, а од његовог отпуштања са издржавања изречене казне затвора до извршења новог кривичног дела није протекло пет година. Апелациони суд у Крагујевцу је пресудом КЖ1. бр. 667/21 од 16.12.2021. године потврдио наведену пресуду Вишег суда у Краљеву и одбио жалбу Вишег јавног тужилаштва у Краљеву које је у својој жалби навело да је првостепени суд погрешно применио одредбу чл. 55а. КЗ и окривљеном није одмерио казну изнад половине распона прописане казне, односно казну у трајању од најмање седам година и седам месеци. Према ставу другостепеног суда, првостепени суд је правилно применио одредбу чл. 55а. КЗ и у том смислу правилно одмерио казну изнад половине распона прописане казне.

Пресудом Вишег суда у Новом Пазару К. бр. 21/20 од 24.08.2020. године, окривљени је оглашен кривим због кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из чл. 246. ст. 1. КЗ и осуђен на казну затвора у трајању од осам година. Одлучујући о врсти и висини кривичне санкције суд је, поред осталог, имао у виду да су у конкретном случају испуњени услови за

²³<https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Pravni%20stav%20o%20izracunavanju%20polovine%20raspona%20propisane%20kazne%20iz%20clana%2055a%20KZ.pdf>.

примену одредбе чл. 55а. КЗ. Међутим, одлучујући о жалби браниоца окривљеног, Апелациони суд у Крагујевцу је пресудом КЖ1. бр. 660/22 од 22.10.2020. године преиначио првостепену пресуду и окривљеног осудио на казну затвора у трајању од седам година, наводећи да су у конкретном случају испуњени услови за примену одредбе чл. 55а. КЗ. Но, суд је као олакшавајућу околност узео битно смањену урачунљивост окривљеног у време извршења кривичног дела у уверењу да је казна затвора од седам година нужна и довољна за постизање сврхе кажњавања из чл. 42. КЗ у оквиру опште сврхе прописивања и изрицања свих кривичних санкција из чл. 4 ст. 2 КЗ.

Сматрамо да наведени примери указују да се одредба чл. 55а. КЗ не примењује правилно у пракси. У оба случаја реч је о кривичном делу за које је прописана казна затвора у трајању од три до дванаест година, тако да би правилном применом наведене одредбе окривљенима требало одмерити казне у трајању од најмање седам година и седам месеци. Ово несумњиво произилази из претходно наведеног правног става Кривичног одељења Врховног касационог суда од 11.07.2022. године да распон прописане казне представља размак од минималне казне затвора која је прописана за одређено кривично дело до максималне казне затвора прописане за то дело, а половина распона из чл. 55а. ст. 1. КЗ представља средњи број у том низу бројева и може се израчунати тако што се од максимума прописане казне одузме минимум исте, те разлика подели са 2, а потом се на тај резултат дода минимална казна.

Пресуде које смо узели као пример су донете пре него што је Врховни касациони суд заузео наведени став, па се надамо да ће судови одмераваати казне у складу са наведеним ставом. У супротном, уколико бисмо прихватили исправним ставове из пресуда које смо узели као пример дошли би до крајње апсурдних ситуација. Па тако, код кривичног дела из чл. 246. ст. 5. у вези ст. 1. КЗ, за које је забрањена казна затвора од најмање десет година, а имајући у виду општи максимум од двадесет година, „нови” посебни минимум након примене одредбе чл. 55а. КЗ био би двоструко нижи од посебног минимума пре примене наведене одредбе и износио би само пет година, што је потпуно супротно интенцији законодавца и циљу прописивања вишеструког поврата као обавезне отежавајуће околности. Или, код одмеравања казне вишеструком повратнику за кривично дело убиство из чл. 113. КЗ, у случају да су испуњени услови за примену одредбе чл. 55а. КЗ имали би „нови поштрени” посебни минимум који је заправо идентичан посебном минимуму и пре примене ове одредбе – пет година затвора.

IV ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Поновно увођење вишеструког поврата у наш правни систем резултат је несумњиве намере законодавца да се поштри казнена политика. Пошто вишеструки поврат није новина у нашем кривичном праву, начин на који је регулисан је другачији у односу на ранији концепт у југословенском праву. Док

је раније његова примена у случају испуњености услова била факултативна, данас је она обавезна. Судије данас немају могућности да избегну примену одредбе чл. 55а. КЗ уколико су се стекли услови у смислу ранијих осуда и времена након отпуштања са издржавања казне, у противном, чиниле би повреду закона.

Иако се чини да је законодавац јасно одредио услове под којима долази до примене института вишеструког поврата, у пракси су се јавили велики проблеми. Почетни проблеми који су се тицали питања да ли услови под којима долази до примене одредбе чл. 55а. КЗ треба да буду испуњени кумулативно или је дозвољена и њихова алтернативна примена, су превазиђени. Правилна примена одредбе којом се регулишу услови примене одредбе чл. 55а. КЗ налаже кумулативну примену, односно да би се окривљеном изрекла казна изнад половине распона прописане казне потребно је да је раније два пута осуђен за кривична дела учињена са умишљајем на затвор од најмање једну годину и да од дана отпуштања учиниоца са издржавања изречене казне до извршења новог кривичног дела није протекло пет година.

Најспорнијим у пракси се показало питање одређивања минималне висине казне у случају испуњености услова за примену института вишеструког поврата, односно како одредити казну изнад половине распона прописане казне. Сматрамо да је у пракси неретко долазило до погрешне примене одредбе чл. 55а. КЗ у овом делу и то од стране судова виших инстанци. Оваква тенденција је врло опасна, јер у конкретном случају може довести до одређивања казне затвора у висини која је нижа од половине распона прописане казне и по неколико година. Исто тако, сматрамо да уколико је до недавно и било разлога за различита мишљења у погледу рачунања половине распона прописане казне, након става Кривичног одељења Врховног касационог суда од 11.07.2022. године, такви разлози више не постоје. Врховни касациони суд је оваквим ставом створио предуслове за уједначену примену одредбе чл. 55а. КЗ, а тиме и постизање највишег степена правне сигурности.

Вишеструки поврат има веома значајну улогу у процесу поштравања казнене политике након последњих измена и допуна КЗ. Чини се да ниједан други институт који је последњих година уведен у наш кривичноправни систем није створио више контроверзи као институт вишеструког поврата. Његовим увођењем у наш правни систем, у појединим случајевима, кривичне санкције бивају знатно строже одређене него пре постојања овог концепта. Занемарујући питања о оправданости увођења овог института, његовој усклађености са неким од основних принципа кривичног права и уопште о оправданости потребе законодавца да тако учестало интервенише у одредбе општег дела Кривичног законика, важно је нагласити да сада када тај концепт постоји у нашем кривичном праву, он мора бити примењен у свему сагласно одредби којом је прописан. Сматрамо да је за непуне три године постојања концепта

вишеструког поврата одговорено на сва спорна, а притом суштински важна питања која су се јавила у пракси.

У прилог закључка: „За особито отежавајуће околности сматраће се и ако је кривац за друго злочинство или преступлење већ био кажњен.“ (параграф 65. став. 2. тач. 5. Казненог законика Књажевине Србије од 29. марта 1860. године).

Mirko Vošinić*

REPEATED OFFENCE IN POSITIVE CRIMINAL LEGISLATION

Summary

In the paper, the author deals with the issue of repeated offence in positive criminal law, as an institution that, along with life imprisonment, caused the most controversy after the last changes to the Criminal Code. First of all, the historical development of this institute, which existed in our post-war law for many decades, was pointed out. Then numerous problems in its application were pointed out, which was often contributed to by different attitudes, not only of the lower courts, but also of the highest courts. Although the provision regulating repeated offence is apparently clear, in only three years of existence of this institute, numerous problems have arisen in practical application. For this reason, the paper pointed out the issue of cumulative application of the conditions of repeated offence prescribed by the Code, the issue of how to calculate half of the range of the prescribed penalty, the issue of application in the case of fines, etc. It is fundamentally important to give adequate answers to all disputed questions, because the incorrect application of the provision on repeated offence, on the one hand, can seriously threaten the rights of the defendant, and on the other hand, make sense of the application of this institute meaningless.

Key words: *repeated offence, special repeated offence, half the range of the prescribed punishment, sentencing, previous convictions.*

* Deputy Public Prosecutor in the Basic Public Prosecutor's Office in Kraljevo.

СТРУЧНИ РАДОВИ

Јасмина Рајковић*

Стручни чланак
УДК: 343.344(497.11)
DOI: 10.46793/GP.1302.39R

НАБАВЉАЊЕ, ДРЖАЊЕ И НОШЕЊЕ ОРУЖЈА ПО ЗАКОНУ О ОРУЖЈУ И МУНИЦИЈИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Рад примљен: 03. 06. 2022.
Рад прихваћен за објављивање: 27. 12. 2022.

Стратешко опредељење Републике Србије за европске интеграције подразумева и усклађивање свих релевантних домаћих прописа са прописима Европске уније у које спада и правна регулатива набављања, држања и ношења оружја. Закон о оружју и муницији донет је 20.02.2015. године, а његова пуна примена почела је од 05.03.2016. године. Доношење новог закона о оружју и муницији требало је да оствари два циља. Први, да омогући ефикасну контролу поседовања оружја и на тај начин спречи његове злоупотребе и побољша безбедност грађана Републике Србије. Други, да власницима оружја у легалном поседу омогући да оружје несметано поседују и користе га у законом дозвољене сврхе лова, спорта и колекционарства. Проблем који ће бити анализиран у раду управо је анализа испуњености ова два циља после скоро шест година од почетка примене закона. Ову анализу аутор је извршио упоређивањем основних статистичких података о оружју од почетка примене „новог“ закона у односу на основне статистичке податке о оружју у време примене „старог“ закона о оружју и муницији. На крају рада аутор даје предлоге за ефикаснију примену закона о оружју и муницији, као и предлоге будућих решења у области набављања, држања и ношења оружја.

Кључне речи: оружје, набављање оружја, држање оружја, ношење оружја.

I УВОД

Законом о оружју и муницији (у даљем тексту: ЗОМ)¹ уређује се набавка, држање, ношење, прикупљање, поправка, преуређење, промет, посредовање и

* Министарство унутрашњих послова Републике Србије, мастер инжењер менаџмента, специјалиста криминалиста, jasmina.rajkovic.ar@gmail.com

¹ Закон о оружју и муницији (у даљем тексту: ЗОМ), *Службени гласник РС*, бр. 20/2015, 10/2019, 20/2020 и 14/2022.

транспорт оружја и муниције.² У раду ћемо презентовати резултате спроведеног истраживања у вези са набавком, држањем и ношењем оружја из категорије Б које је у власништву физичких лица. Рад је настао као резултат жеље да се анализира испуњеност циљева због којих је донет нови ЗОМ. Да ли су нова законска решења после скоро шест година од почетка примене утицала на ефикаснију контролу поседовања оружја, да ли су спречене злоупотребе оружја и побољшана безбедност грађана³ Републике Србије, као и да ли су нова законска решења власницима оружја у легалном поседу омогућила да оружје несметано поседују и користе га у законом дозвољене сврхе лова, спорта и колекционарства? Главни разлог за спровођење истраживања у вези са набавком, држањем и ношењем оружја физичких лица аутор је нашао у сталном продужетку рока за подношење захтева за издавање исправа за држање и ношење оружја у складу са новим ЗОМ-ом, тј. продужетку рока за замену старих оружних листова за нове биометријске исправе⁴. Полазећи од тога, истраживање је било усмерено на проналажење адекватних решења за ефикаснију примену ЗОМ-а, којима би се остварили циљеви његовог доношења.

У изради рада користимо различите методе. Статистичком методом прикупићемо, представити, анализирати и интерпретирати нумеричке податке о оружју, а компаративном анализом упоредићемо податке о оружју за првих шест година примене „новог“ ЗОМ-а у односу на податке о оружју за последњих пет година примене „старог“ ЗОМ-а.⁵

Након уводног излагања резултате истраживања презентоваћемо у четири целине рада. У првом делу објаснићемо услове за набављање, држање и ношење оружја са посебним освртом на новине које је законодавац прописао новим ЗОМ-ом. У другом делу презентоваћемо статистичке податке који показују утицај нових законских решења на број оружја у легалном поседу. У трећем делу објаснићемо престанак испуњености услова за држање и ношење

² ЗОМ, чл. 1.

³ Безбедност грађана представља неопходан и приоритетан услов за нормално функционисање једног друштва, државе или било које друге заједнице. С. Станаревић, *Механизми и начини развијања и унапређења безбедносне културе*, у: Зборник радова Правног факултета, (ур. С. Орловић), Бр. 2, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 371.

⁴ Законом о изменама и допунама закона о оружју и муницији (*Службени гласник РС*, бр. 10/2019), рок за замену старих оружних листова за нове биометријске исправе продужен је до 5.03.2020. године, Законом о изменама и допунама закона о оружју и муницији (*Службени гласник РС*, бр. 20/2020), рок је продужен до 05.03.2022. године и Законом о изменама и допунама закона о оружју и муницији (*Службени гласник РС*, бр. 14/2022) рок за замену старих оружних листова за нове биометријске исправе продужен је до 5.03.2024. године.

⁵ Закон о оружју и муницији („Службени гласник РС”, бр. 9/92, 53/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/03, 85/05 - др. закон, 101/05 - др. закон, 27/11 - УС и 104/13 - др. закон).

оружја, а у четвртом делу рада аутор ће дати предлоге за ефикаснију примену ЗОМ-а, као и предлоге будућих решења у области набављања, држања и ношења оружја.

Кључни појмови које ћемо користити у раду дефинисани су ЗОМ-ом и имају следеће значење. *Оружје* јесте ручно преносива направа израђена или прилагођена да под притиском ваздуха, барутних и других гасова или другог потисног средства може избацити зрно, куглу, сачму или неки други пројектил, односно распршити гас или течност и друга направа која је намењена за самоодбрану или напад, лов или спорт, с тим што се, у смислу овог закона, оружјем не сматрају уређаји за хумано лишавање живота животиња, алати и имитације оружја које не користе муницију са барутним пуњењем.⁶ *Оружје из категорије Б* је свако ватрено оружје (кратко, дуго, полуаутоматско, репетирајуће, једнометно, двоветно, са олученим и глатким цевима).⁷

II УСЛОВИ ЗА НАБАВЉАЊЕ, ДРЖАЊЕ И НОШЕЊЕ ОРУЖЈА

Новим ЗОМ-ом законодавац је поштрио услове за набављање, држање и ношење оружја што је довело до смањења броја оружја у легалном поседу и то за чак 190.886 комада у периоду нешто мањем од шест година.

Оружје из категорије Б физичка лица могу набављати, држати и носити на основу исправе коју издаје територијално надлежна организациона јединица министарства унутрашњих послова према месту пребивалишта подносиоца захтева под условом да:

- 1) су пунолетна;
- 2) су држављани Републике Србије или стално настањени странци;
- 3) су здравствено способна за држање и ношење оружја;
- 4) нису правноснажно осуђивана на казну затвора за кривична дела: против живота и тела, против слобода и права човека и грађанина, против полне слободе, против брака и породице, против имовине, против здравља људи, против опште сигурности људи и имовине, против уставног уређења и безбедности Републике Србије, против државних органа, против јавног реда и мира, против човечности и других добара заштићених међународним правом или се против њих води поступак за наведена кривична дела;
- 5) нису правноснажно кажњавана у последње четири године за прекршаје из области јавног реда и мира за које је прописана казна затвора и за прекршаје из овог закона;
- 6) на основу безбедносно-оперативне провере у месту пребивалишта, боравишта, месту рада, својим понашањем не указују на то да ће представљати опасност за себе или друге и јавни ред и мир;
- 7) су обучена за руковање ватреним оружјем;

⁶ ЗОМ, чл. 3.

⁷ ЗОМ, чл. 4.

8) имају оправдан разлог и то:

(1) за оружје за личну безбедност из категорије Б - уколико учине вероватним да би им могла бити угрожена лична безбедност због природе посла или других околности,

(2) за ловачко оружје категорије Б - доставе доказ да испуњавају услове за поседовање ловне карте,

(3) за спортско оружје - уверење о активном чланству у спортској стрелачкој организацији;

9) имају услове за безбедан смештај и чување оружја.⁸

Цитираним чланом 11. новог ЗОМА-а, поред услова који су били прописани старим законом (пунолетство, пословна способност, неосуђиваност за одређена кривична дела, прекршајна некажњаваност за одређене прекршаје, обука у руковању оружјем), уведени су и нови услови за набављање, држање и ношење оружја. Новина у односу на стари ЗОМ јесу: здравствена способност за држање и ношење оружја, осуђиваност за прекршаје по јавном реду и ЗОМ-у (посматра се уназад четири године, док је старим законом посматран период од три године), позитивна безбедносно-оперативна провера, оправдани разлози за набавку ватреног оружја и поседовање услова за безбедан смештај и чување оружја. Здравствена способност и оправдани разлози прописани су и у члану 83. Шенгенског уговора, а у складу су и са Директивом СЕ 477/91.⁹

Здравствена способност власника оружја, односно лица које подноси захтев за набављање, држање и ношење оружја прописана је чланом 12. ЗОМ-а и доказује се уверењем о здравственој способности које издаје овлашћена здравствена установа. Издато уверење важи пет година. Власник оружја након истека важења лекарског уверења је у обавези да се подвргне новом прегледу и надлежној организационој јединици Министарства унутрашњих послова достави ново уверење које није старије од месец дана.

Безбедносно-оперативна провера се у полицијској пракси често назива и теренска провера, оперативна провера, провера за лице, провера за оружје и др. Она даје могућност полицији да по дискреционој оцени одобри набављање, држање и ношење оружја када је подносилац захтева подобан или не одобри, ако основано процени да би власник могао злоупотребити оружје. Подобност подразумева да је за подносиоца захтева поуздано утврђено да он у прошлости није вршио никакве незаконите или неморалне радње, нити се анализом његовог понашања, особина, навика и склоности може поуздано претпоставити да би у будућности могао да врши неке незаконите или неморалне радње које би директно или индиректно могле да утичу на кандидата за држање и ношење

⁸ ЗОМ, чл.11.

⁹ Б. Лештанин, *Закон о оружју и муницији Републике Србије – критички преглед*, Безбедност бр. 2, 2017, 160.

оружја.¹⁰ Вршење безбедносне провере у вези са захтевом поднетим за издавање одобрења за набављање ватреног оружја представља једну од значајнијих активности полицијских службеника.¹¹ Полицијски службеници безбедносну проверу врше по месту пребивалишта, боравишта и месту рада и том приликом потребно је податке увек прикупити из више различитих извора, како би се на тај начин избегло доношење закључака о личности подносиоца захтева на основу неистинитих података који су прикупљени од неког лица које има зле намере према подносиоцу захтева.¹²

Приликом вршења безбедносне провере полицијски службеници посебну пажњу посвећују појавама као што су пословна (не) способност, нарушени породични и комшијски односи, лоши међуљудски односи у радном окружењу, агресивно и насилничко понашање, чланство у формалним организацијама или удружењима, неформалним организацијама, конзумирање алкохола, дрога или других психоактивних супстанци, дружење са лицима из криминогене средине као и други поремећаји у понашању. Ако се врши безбедносна провера кандидата за држање или ношење оружја за личну безбедност из категорије Б, полицијски службеник мора детаљно да утврди околности које се односе на битно угрожавање личне безбедности, односно могућност да би она могла бити угрожена у толикој мери да је за његову безбедност неопходно ношење оружја.¹³

Оправдани разлог за набављање, држање и ношење оружја подносилац захтева за оружје за личну безбедност из категорије Б наводи и образлаже у својој изјави датој на записник раднику на оружју. Он мора учинити вероватним да би му могла бити угрожена лична безбедност због природе посла којим се бави или других околности. Најчешће подносиоци захтева изјављују да у стамбеном објекту чувају своју велику уштеђевину или пак да добро зарађују због чега могу бити на удару лопова, да живе у крајевима где су честе крађе, да живе у удаљеним и усамљеним крајевима итд. Када је реч о ловачком и спортском оружју доказивање је доста лакше и за подносиоце захтева и за доносиоца одлуке по поднетом захтеву. За ловачко оружје категорије Б подносилац захтева доставља доказ да испуњава услове за поседовање ловне карте, а за спортско оружје - уверење о активном чланству у спортској стрелачкој организацији.

Услови за безбедан смештај и чување оружја су још једна од новина новог ЗОМ-а. Њихову испуњеност утврђују полицијски службеници непосредним

¹⁰ С. Мијалковић, *Безбедносно проверавање лица – традиционални модели и примери добре праксе*, НБП- наука, безбедност, полиција бр. 2, 2015, 195-210.

¹¹ Д. Стевандић, *Безбедносна провера у вези са поднетим захтевом за издавање одобрења за набављање ватреног оружја*, Безбедност бр. 3, 2009, 232-239.

¹² *Ibid.*, 236.

¹³ Б. Лештанин, *Закон о оружју и муницији Републике Србије – критички преглед*, Безбедност бр. 2, 2017, 160.

опажањем у стамбеном простору по месту пребивалишта или боравишта подносиоца захтева. Физичка лица која набављају оружје дужна су да обезбеде услове за безбедан смештај и чување оружја и муниције, тако да оно не може доћи у посед неовлашћених лица, односно да буде закључано и посебно одвојено у сефовима, касама или орманима који се не могу лако отворити. Оружје и муниција морају се чувати у стамбеном или другом простору који се налази у месту пребивалишта, на адреси становања физичког лица.¹⁴

III УТИЦАЈ НОВИХ ЗАКОНСКИХ РЕШЕЊА НА БРОЈ ОРУЖЈА У ЛЕГАЛНОМ ПОСЕДУ

У српској историји, због бројних буна, устанака и ратова, оружје је увек било уз српског домаћина и сељака. Користили су га искључиво за одбрану, а у време мира као ловачко оружје.¹⁵ Оружје које има историјску вредност има и непроценљиву сентименталну вредност међу потомцима и преноси се с колена на колена, под условом да наследници испуњавају услове за набављање, држање и ношење оружја, који су се деценијама мењали од либералног до строгог режима.¹⁶

Због своје богате историје Србија је међу водећим земљама у Европи по броју регистрованог оружја по глави становника. Историјске и ратне прилике нису једини разлог за велики број оружја који се налази у поседу становника једне земље, јер и моћне и развијене земље света, као што су Сједињене Америчке Државе, не заостају по броју оружја који се налази у власништву

¹⁴ Б. Лештанин, *Практикум за примену Закона о оружју и муницији с прилозима*, Београд, 2016, 58.

¹⁵ Више о култу оружја код Срба: V. Cvetković, *Serbian society and gun culture*, *Sociologija* br. 48, 2006, 39-54.

¹⁶ Чланом 7. Закона о о држању и ношењу оружја од 14. јула 1928. године („Службене новине“, број 170-LV) било је прописано да је у кућама слободно држати, а за одбрану своје имовине ван куће уз пријаву државној управној или полицијској власти носити све врсте ловачких пушака са једном или више цеви, каписларе и кременаче. Параграфом 9. Правилника за извршење закона о држању и ношењу оружја од 01. јула 1928. године („Службене новине“, број 170-LVI) било је прописано да је имовина која је заштићена одбраном у начелу сва покретна и непокретна имовина у кући или обитавалишту уопште (као бачије, појате, трла, воденице итд.), односно у непосредној близини тог обитавалишта, као и на испашама. Ношење оружја у том смислу, сматраће се допуштеним само ако су постојеће прилике изискивале одбрану оружјем, односно где ово тражи осигурање безбедности од напада звери или разбојника (параграф 10). Дакле, законом и правилником је било прецизирано да држање оружја значи држање у кући, а ношење ван куће за одбрану имовине ношење око куће и у покућству. Чланом 8 истог закона прописано је да је за набавку и држање ловачких карабина, те аутоматских пиштоља и револвера свих врста, изузев оних којима је наоружана војска, потребно одобрење управне или полицијске власти. За ношење свих врста допуштеног оружја потребно је одобрење управне или полицијске власти.

Јасмина Рајковић, Набављање, држање и ношење оружја по Закону о оружју и муницији у Републици Србији (стр. 39-53)

грађана.¹⁷ Међу развијеним земљама света Сједињене Америчке Државе имају највећу стопу власништва над цивилним оружјем, али и највишу стопу убистава.¹⁸

На дан почетка примене новог ЗОМ-а, 05.03.2016. године укупан број регистрованог оружја у Републици Србији износио је 983.187 комада, а скоро шест година касније, 31.12.2021. године 792.301 комад.¹⁹ Непознат је број оружја у илегалном поседу и о количини тог оружја немогуће је дати процену.

Нове законске одредбе и пооштрени услови за набављање оружја довели су до смањења броја поднетих захтева за набављање оружја. Статистички подаци приказани у Табели 1. показују да је од почетка примене новог ЗОМ-а до 31.12.2021. године поднето укупно 84.827 захтева за набавку оружја, што у просеку по години износи око 14.137 захтева. За упоредну годину узета је 2015. година, последња година примене старог ЗОМ-а у току које је поднето укупно 16.759 захтева што јасно указује да су услови за набавку оружја били доста повољнији за подносиоце захтева. Највеће смањење у броју поднетих захтева за набављање оружја евидентно је код оружја за личну безбедност, јер се грађани теже одлучују за њихову набавку због тешког доказивања да би им безбедност могла бити угрожена због природе посла или других околности.

Табела 1. – Број поднетих захтева за набавку оружја по врстама у 2015. години и укупан број поднетих захтева за набавку оружја по врстама од 05.03.2016. године до 31.12.2021. године²⁰

Врста оружја	Број поднетих захтева у 2015. години	Укупан број поднетих захтева од 05.03.2016. године до 31.12.2021. године
Оружје за личну безбедност	3.186	11.932
Ловачко оружје	12.417	68.709
Спортско оружје	485	3.455
Остало	671	731
Укупно	16.759	84.827

¹⁷ Више о култу оружја код Американаца: Н. Glenn Utter, L. James True, *The Evolving Gun Culture in America*, Journal of American & Comparative Cultures, No. 2, 2000, 67-79; А. Claire Cooke and E. John Puddifoot, *Gun Culture and Symbolism Among U.K. and U.S. Women*, The Journal of Social Psychology, No. 4, 2000, 423-433.

¹⁸ D. Hemenway, M. Miller, *Firearm availability and homicide rates across 26 high-income countries*. Journal of Trauma, Injury, Infection and Critical Care, No. 6, 2000.

¹⁹ Извор: Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Сектор за аналитику, информационе и телекомуникационе технологије.

²⁰ Извор: Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Сектор за аналитику, информационе и телекомуникационе технологије.

Одредбе новог ЗОМ-а нису условиле само смањење броја поднетих захтева за набавку оружја, већ су условиле и смањење броја регистрованог оружја које су грађани у свом власништву држали дуги низ година, као и смањење броја издатих дозвола за ношење оружја за личну безбедност. На дан 05.03.2016. године 839 власника пиштоља или револвера је имало дозволу за њихово ношење, а на дан 31.12.2021. године број издатих дозвола је 536.²¹

Велики број власника оружја се одлучио да своје оружје преда у трајно власништво Републике Србије без новчане надокнаде и на тај начин избегне трошкове у вези са подношењем захтева за издавање исправа за држање и ношење оружја у складу са новим ЗОМ-ом, тј. у вези са заменом старих оружних листова за нове биометријске исправе. Из Табеле 2. видимо да је од почетка примене новог ЗОМ-а до 31.12.2021. године предато чак 162.269 комада оружја. Власници оружја се најчешће одлучују за предају оружја за личну безбедност, а поред тешког доказивања у поступку замене оружних листова да би им безбедност могла бити угрожена због природе посла или других околности, разлог за предају чак 114.425 пиштоља и револвера је и висок порез на регистровано оружје.²²

Табела 2. – Број предатог оружја у трајно власништво Републике Србије без новчане надокнаде по врстама и годинама од 05.03.2016. године до 31.12.2021. године²³

Врсте оружја	2016	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	Укупно
Оружје за личну безбедност	10.631	24.364	19.880	28.786	24.110	6.654	114.425
Ловачко оружје	1.569	9.862	5.304	8.196	11.631	3.214	39.776
Спортско оружје	228	1.453	843	1.099	1.375	424	5.422
Остало	234	495	469	625	578	245	2.646
Укупно	12.662	36.174	26.496	38.706	37.694	10.537	162.269

²¹ Извор: Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Сектор за аналитику, информационе и телекомуникационе технологије.

²² Вид. Глава V Закона о порезима на употребу, држање и ношење добара ("Сл. гласник РС", бр. 26/2001, 80/2002, 43/2004, 31/2009, 101/2010, 24/2011, 100/2011 - усклађени дин. изн., 120/2012 - усклађени дин. изн., 113/2013 - усклађени дин. изн., 68/2014 - др. закон, 140/2014 - усклађени дин. изн., 109/2015 - усклађени дин. изн., 112/2015, 105/2016 - усклађени дин. изн., 119/2017 - усклађени дин. изн., 104/2018 - усклађени дин. изн., 86/2019, 90/2019 - усклађени дин. изн., 156/2020 - усклађени дин. изн. 118/2021 и 132/2021 - усклађени дин. изн.).

²³ Извор: Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Сектор за аналитику, информационе и телекомуникационе технологије.

Јасмина Рајковић, Набављање, држање и ношење оружја по Закону о оружју и муницији у Републици Србији (стр. 39-53)

Да грађани избегавају или одлажу обавезе које је законодавац прописао новим ЗОМ-ом потврђују и подаци о броју пререгистрованог оружја по годинама од 05.03.2016. године до 31.12.2021. године који су презентовани у Табели 3. У посматраном периоду пререгистровано је, односно за само 216.729 комада оружја су издати биометријски оружни листови. Најмањи број оружја је пререгистрован 2016. године и то свега 2.940 комада. Тако низак број није био неочекиван имајући у виду чињеницу да је то година почетка примене новог ЗОМ-а и да су власници оружја били недовољно информисани о својим обавезама. Алармантан је податак о броју пререгистрованог оружја у 2021. години када он износи само 8.186 комада оружја. Највећи број оружја пререгистрован је 2020. године и то 64.546 комада оружја.

Табела 3. – Број пререгистрованог оружја по годинама од 05.03.2016. године до 31.12.2021. године²⁴

Година	Укупно пререгистровано оружја
2016.	2.940
2017.	20.420
2018.	58.727
2019.	61.910
2020.	64.546
2021.	8.186
Укупно	216.729

IV ПРЕСТАНАК ИСПУЊЕНОСТИ УСЛОВА ЗА ДРЖАЊЕ ОРУЖЈА

Чињеница да један број неодговорних грађана поседује оружје, може произвести и негативне екстерналије²⁵ у виду повећаног ризика да ће власници оружја њиме угрозити безбедност других лица.²⁶ Посебно је велика опасност

²⁴ Извор: Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Сектор за аналитику, информационе и телекомуникационе технологије.

²⁵ Негативне екстерналије су узгредни производ активности појединца којима се умањује благостање других лица, а за шта та лица не примају никакву надокнаду. Вид. Л. Батуран, *Могућност примене Коузове теореме ради постизања интернализације еколошког трошка у правном систему Републике Србије*, у: Зборник радова Правног факултета, (ур. С. Орловић), Бр. 3, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад 2011, 781-783; Б. Беговић, М. Лабус, А. Јовановић, *Економија за правнике*, Београд, 2017, 334-340.

²⁶ S. Shavell, *Foundations of Economic Analysis of Law*, Zagreb, 2019, 55-56. Вид. и: Н. Теофиловић, Т. Теофиловић, *Оружје и безбедност грађана у Србији*, НБП - наука, безбедност, полиција бр. 3, 2006, 153-166.

када се оружје нађе у рукама психички нестабилних појединаца, када може доћи до угрожавања живота већег броја лица.²⁷ Такође, постоји могућност да ће оружје бити коришћено и ради вршења кривичних дела.

Министарство унутрашњих послова, по службеној дужности води рачуна о томе да ли власник оружја испуњава све услове прописане чланом 11. ЗОМ-а. Уколико власнику оружја по неком основу престане држављанство Републике Србије²⁸ дужно је да одмах без одлагања преда оружје надлежном органу и исто отуђи у року од годину дана или да у том року оружје изнесе из земље. Оружје, муниција и оружни лист одузимају се од власника оружја за кога се утврди:

- да је здравствено неспособан за држање и ношење оружја,
- правноснажно осуђиван на казну затвора или се против њега води поступак за кривична дела набројана у чл. 11. ст. 1. тач. 4. ЗОМ-а,
- правноснажно кажњаван у последње четири године за прекршаје из области јавног реда и мира за које је прописана казна затвора и за прекршаје из ЗОМ-а,
- ако се на основу безбедносно-оперативне провере утврди да власник оружја својим понашањем указује на то да ће представљати опасност за себе или друге и јавни ред и мир,
- да више нема оправдан разлог за држање оружја и
- да нема услове за безбедан смештај и чување оружја.

Због једног или више наведених разлога надлежна организациона јединица Министарства унутрашњих послова ће донети управно решење о одузимању оружног листа, оружја и муниције од власника оружја. На захтев полицијског службеника власник оружја против кога је покренут управни поступак за одузимање оружја дужан је да одмах, а најкасније у року од 48 сати преда оружни лист, оружје и муницију, којом приликом му се издаје потврда о привремено одузетим предметима, а одузети предмети се чувају до окончања поступка. Полицијски службеници, уколико посумњају да неко лице може злоупотребити оружје на било који начин, могу на основу чл. 92. ст. 1. тач. 2. Закона о полицији²⁹, ради заштите опште безбедности извршити привремено одузимање оружја и оружје уз захтев за покретање управног поступка предати

²⁷ Медији често извештавају о злоупотребама ватреног оружја (вид. С. Ђурђевић-Лукић, *Оружје на мети: злоупотреба ватреног оружја у Србији*, SEESAC, Београд, 2015. Два случаја која су у јавности оставила јак печат пре свега због броја жртава су масовно убиство у Јабуковцу и Житиште. Вид. Ј. Лазић, *Масовно убиство у Јабуковцу: Лудило, враџбине или лош дан?*, Време бр. 865, 2007; Ј. Глигоријевић, *Злочин у Житишту: Сезона лова на жене*, Време бр. 1331, 2016.

²⁸ Вид. Глава III Закона о држављанству Републике Србије („Службени гласник РС”, бр. 135/2004, 90/2007 и 24/2018).

²⁹ Закон о полицији, *Сл. гласник РС*, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018.

**Јасмина Рајковић, Набављање, држање и ношење оружја по Закону о
оружју и муницији у Републици Србији (стр. 39-53)**

полицијском службенику који ради на пословима оружја у организационој јединици надлежној за управне послове.³⁰

Законодавац ЗОМ-ом није одредио да се оружје, муниција и оружни лист могу одузети одмах и то пре покретања и окончања кривичног, прекршајног или управног поступка. Дуг проток времена који је потребан за окончање покренутих поступака отежава складиштење великог броја комада привремено одузетог оружја. Према резултатима истраживања који су презентовани у Табели 4. од почетка примене новог ЗОМ-а у Републици Србији је од власника одузето укупно 20.457 комада оружја у легалном поседу. Треба напоменути да до 05.03.2016. године није постојала могућност електронског вођења евиденција о привремено одузетом оружју, а такође се не води електронска евиденција о одузетом илегалном оружју, тако да је тешко утврдити укупан број комада оружја у Републици Србији који је привремено одузет. Евиденцију о укупном броју привремено одузетог оружја воде организационе јединице Министарства унутрашњих послова, ти подаци су садржани у ручним регистрима одузетог оружја према надлежности организационе јединице и за ово истраживање је због кратких рокова било немогуће доћи до тих података.

Табела 4. – Број комада одузетог легалног оружја у Републици Србији по годинама од 05.03.2016. године до 31.12.2021. године³¹

Година	Укупан број комада привремено одузетог оружја
2016.	3.320
2017.	3.815
2018.	4.110
2019.	3.541
2020.	2.731
2021.	2.940
Укупно	20.457

Физичко лице коме је оружје одузето може га отуђити или онеспособити у року од годину дана од дана правноснажности решења о одузимању оружја. Онеспособљавање оружја врше правна лица и предузетници овлашћени за испитивање, жигосање и обележавање ватреног оружја и за производњу оружја као и овлашћени сервисери. Они власнику оружја издају потврду о онеспособљености, трошкове сноси власник, а податак о онеспособљености се

³⁰ Б. Лештанин, Ж. Никач, *Коментар Закона о полицији*, Београд, 2016, 149.

³¹ Извор: Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Сектор за аналитику, информационе и телекомуникационе технологије.

уноси у исправу о оружју и утискује на самом оружју. Отуђивање оружја се врши склапањем купопродајног уговора о преносу права власништва над оружјем између купца и продавца или поклонодавца и поклонопримца, чији потписи се оверавају код надлежног органа. Ако власник одузетог оружја у датом року не отуђи или не оспособи оружје, оно по истеку рока постаје власништво Републике Србије.

V ПРЕДЛОЗИ ЗА ЕФИКАСНИЈУ ПРИМЕНУ ЗАКОНА И ПРЕДЛОЗИ БУДУЋИХ РЕШЕЊА

Алармантан је податак о броју оружја које до сада није пререгистровано, односно за који број оружја нису издати оружни листови у складу са новим ЗОМ-ом. Управо због великог броја власника који нису испунили ту законску обавезу поново је продужен рок до 05.03.2024. године. Предлагач је председнику Народне Скупштине Србије 10.01.2022. године поднео предлог закона о измени закона о оружју и муницији са предлогом да се донесе по хитном поступку ради продужења рока, а као разлог за доношење наводи пандемију болести изазвану вирусом COVID-19. То и јесте објективни разлог због кога грађани, власници оружја нису били у прилици да благовремено изврше своје обавезе и изврше замену исправу о оружју за период од када је становништво наше земље погођено пандемијом, али анализом прикупљених резултата истраживања о броју пререгистрованог оружја у претходних шест година стиче се утисак незаинтересованости власника оружја да држање и ношење оружја уподобе са новим законским решењима.

Одредбама новог ЗОМ-а прописана је новчана казна у износу од 5.000 до 150.000 динара за прекршај физичком лицу које је поседовало оружне листове и дозволе за ношење оружја за личну безбедност, издате по старом ЗОМ-у, ако не поднесе захтев за издавање новог биометријског оружног листа у законском року. Уз новчану казну може се изрећи и заштитна мера одузимања оружја и муниције, али ни запрећене казне нису утицале на власнике оружја.

У наредном периоду неопходно је да Министарство унутрашњих послова спроведе интензивну промоцију новог ЗОМ-а, јер иако је од почетка његове примене прошло скоро шест година, евидентно је да сви власници оружја нису упознати са новинама које је он донео. У оквиру те промоције потребно је искористити и успостављене партнерске односе са институцијама цивилног друштва. У том смислу кроз радионице, семинаре и друге видове заједничког рада представити циљ доношења новог ЗОМ-а „спречавање злоупотреба оружја и побољшање безбедности свих грађана“, као заједнички циљ, заједно га имплементирати и редовно вршити заједничку евалуацију ефикасности партнерских односа. У овим активностима од изузетне важности је сарадња са Ловачким савезом Србије чије чланство броји преко 80.000 ловаца, власника оружја, као и сарадња са преставницима медија. Неопходно је вршити промотивне кампање о оружју, делити летке са упуствима за пререгистрацију

оружја и искористити странице Министарства унутрашњих послова на актуелним друштвеним мрежама у те сврхе.

Иако је законодавац новим ЗОМ-ом прописао бројне новине, у раду су представљени прикупљени и анализирани само подаци који се односе на набавку, држање и ношење оружја из категорије Б, тако да ће у овом делу рада аутор навести само предлоге будућих решења у тој области.

Када је реч о здравственој способности, власници оружја су у обавези да се подвргну лекарском прегледу сваке пете године, а изабрани лекар мора одмах по сазнању о промени здравственог стања које утиче на здравствену способност власника оружја да обавести најближу организациону јединицу Министарства унутрашњих послова. Ако нема обавештења о промени здравственог стања зашто власнике оружја излагати трошку за ново лекарско уверење после пет година? Датум важења лекарског уверења није видљив податак, па често власници оружја и не знају када његова важност истиче. Запрећена казна за власнике оружја који не доставе ново лекарско уверење у прописаном року је од 5.000 до 150.000 динара уз могућност изрицања заштитне мере одузимања оружја. Бројни су примери из праксе да се против ревносних грађана који су одмах након почетка примене новог ЗОМ-а заменили оружни лист за нови покрећу прекршајни поступци и оружје се привремено одузима због истека важности лекарских уверења. Судска пракса није уједначена па се неки поступци окончавају опоменом, неки новчаном казном, а у неким Прекршајним судовима судије изричу и заштитну меру одузимања оружја. Ако упоредимо ревносне грађане који су одмах након примене новог ЗОМ-а заменили оружне листове са онима који још увек нису испунили ту законску обавезу закључујемо да су власници оружја из друге групе награђени продужетком рока до 05.03.2024. године. Предлог *de lege ferenda* је измена ЗОМ-а и продужење рока важности лекарског уверења на десет година, као и разматрање могућности да радници на оружју упуте позив власнику са роком за достављање новог лекарског уверења из разлога јер његова важност није видљив податак у оружном листу.

Проблем који се односи на садржај безбедносне провере јавља се услед недостатка прописаног и универзалног обрасца безбедносне провере. Полицијски службеници у свакој Полицијској управи се служе „добром праксом“ и поступају на различите начине. Услед недостатка универзалног обрасца често се изостави неки сегмент у извештају што онемогућава руководиоца да донесе оцену о постојању, односно непостојању безбедносне сметње за поседовање оружја због чега се често безбедносна провера враћа полицијском службенику на исправку или додатно проверавање. Како би се скратило време вршења безбедносних провера и донела адекватна оцена, неопходно је креирати универзалне обрасце безбедносно оперативних провера.

Такође не постоји јасно дефинисана ни форма извештаја о испуњености услова за безбедан смештај и чување оружја. Физичка лица која набављају или већ поседују оружје дужна су да обезбеде услове за безбедан смештај и чување

оружја и муниције, тако да оно не може доћи у посед неовлашћених лица, односно да буде закључано и посебно одвојено у сефовима, касама или орманима који се не могу лако отворити. У неким Полицијским управама полицијски службеници испуњеност тих услова констатују у безбедносној провери, у неким пишу посебне извештаје, а неки чак сачињавају и фотодокументацију. Неопходно је и за ову врсту извештаја креирати универзални образац који би садржао детаљне информације о смештају и чувању оружја у стамбеном или другом простору који се налази у месту пребивалишта, на адреси становања власника оружја.

Када говоримо о оправданим разлозима за држање оружја, сваки подносилац захтева мора за ловачко оружје да достави доказ да испуњава услове за поседовање ловне карте у складу са Законом о дивљачи и ловству.³² Међутим, Законом о дивљачи и ловству прописано је да право на лов дивљачи, између осталог, имају лица с ловном картом за текућу ловну годину која испуњавају услове из ЗОМ-а и којима је корисник ловишта издао дозволу за лов. Законодавац овде као предуслов за бављење ловом прописује да лице мора испуњавати услове из ЗОМ-а пре него што му се изда ловна карта.³³ Јасна је намера законодавца да спречи евентуалне злоупотребе у овој области тако што ће лицима која престану да испуњавају услове за држање оружја истовремено забранити и бављење ловом. Међутим, ловац почетник неће моћи да достави оружни лист да би добио ловну карту, нити може да достави ловну карту како би доказао оправдани разлог за набавку ловачког оружја. Због тога је неопходно прецизирати на који начин се доказује испуњавање услова из ЗОМ-а за набавку ловачког оружја.

VI ЗАКЉУЧАК

Република Србија, као један од кандидата за улазак у Европску унију, извршила је процес усклађивања нашег нормативноправног оквира са правним тековинама и добром праксом Европске уније у области оружја. Новеле закона о оружју и муницији у односу на стари закон донеле су недвосмислено побољшање. То се пре свега огледа у раду државних органа који извршавају овај закон, а то су Министарство унутрашњих послова и министарство надлежно за послове здравља. Велико побољшање се огледа и у смањеном броју комада оружја код грађана. Закон је усклађен са европским законодавством и обезбеђује правни оквир којим се омогућава стварање чврстог система контроле набављања, држања и ношења оружја. На тај начин је смањена могућност злоупотребе оружја и побољшана безбедност грађана Републике Србије. Власницима оружја у легалном поседу омогућено је да оружје несметано поседују и користе га у законом дозвољене сврхе лова,

³² Закон о дивљачи и ловству, *Службени гласник РС*, бр. 18/10 и 95/2018 - др.закон.

³³ *Практикум за примену Закона о оружју и муницији с прилозима*, Београд, 2016, 39.

спорта и колекционарства. Најозбиљнији изазов који се поставља пред грађане и надлежне органе у овом сегменту и на који у наредном периоду треба обратити нарочиту пажњу представља поштовање и спровођење законских одредби које се односе на пререгистрацију оружја, односно замену старих оружних листова за нове биометријске у складу са роком до 05.03.2024. године.

Jasmina Rajković*

ACQUISITION, POSSESSION AND CARRYING OF WEAPONS UNDER THE LAW ON WEAPONS AND AMMUNITION IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

The Republic of Serbia's strategic commitment to European integration includes the harmonization of all relevant domestic regulations with European Union regulations, including the legal regulations for the acquisition, possession and carrying of weapons. The Law on Weapons and Ammunition was passed on February 20, 2015, and it went into effect on March 5, 2016. The new law on weapons and ammunition was supposed to accomplish two things. The first is to enable effective control of weapon possession, thereby preventing misuse and improving the security of citizens of the Republic of Serbia. The second is to allow owners of legally possessed weapons to possess weapons without restriction and to use them for the legally permitted purposes of hunting, sports and collecting. The problem that will be addressed in this paper is an examination of the achievement of these two objectives nearly six years after the law's enactment. The author conducted this analysis by comparing basic statistical data on weapons from the start of the "new" law's application to basic statistical data on weapons from the start of the "old" law's application on weapons and ammunition. Finally, the author makes recommendations for more effective implementation of the Law on weapons and ammunition, as well as recommendations for future solutions in the areas of weapon acquisition, possession and carrying.

Key words: *weapons, acquisition of weapons, possession of weapons and carrying weapons.*

* Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia, master engineer of management, criminal specialist.

Мр Милица Анђелић*

Стручни чланак

УДК: 371:331.5.024.5-056.26/.36(497.16+4-672EU)

DOI: 10.46793/GP.1302.55A

THE EDUCATION AND EMPLOYMENT OF PERSONS WITH DISABILITIES IN MONTENEGRO: *LEGE LATA* AND EUROPEAN STANDARDS

Рад примљен: 17. 11. 2022.

Рад исправљен: 23. 11. 2022.

Рад прихваћен за објављивање: 23. 11. 2022.

The paper aims at reviewing the position of persons with disabilities in Montenegro within the context of the legislation reform necessitated by the need to harmonise the country's legislation with the EU standards. In the Montenegrin legislation, a number of laws were passed that not only adequately protect the status of persons with disabilities, but also integrate a number of stimulating measures for employers that encourage the employment of persons with disabilities. However, the employment of people with disabilities seems to face a number of obstacles. Legislative imperfections become negligible in relation to problems related to the education of persons with disabilities, their agility, and certain problems regarding the willingness of employers to employ them.

From the methodological aspect, a number of scientific methods of research and data processing were used in the work: - Historical-descriptive is important in order to see the development process of the protection of persons with disabilities in terms of appropriate legislation and measures that contribute to their employability;- Descriptive method is important when defining basic terms such as: disability, persons with disabilities and the like;- Quantitative analysis was used dominantly in the analysis of the representation of persons with disabilities in the total population, in the labor market, both in terms of the number of employed and unemployed; - The dogmatic method is used in the study of national rights, both in their entirety and in parts, but also in the study of the European legal framework; - Comparative analysis is important when comparing certain provisions in European legislation and national legislation;- The analysis method is used throughout the work, and it is used to analyze basic legal terms, positive law and statistical and other data; - The synthesis method is particularly important for determining conclusions and providing answers to the set goals of this research.

Key words: *persons with disabilities, legislation of Montenegro, European standards.*

* Doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, milicaandjelic4@gmail.com.

I INTRODUCTION

The introduction provides a brief overview of the international and European regulations concerning the position of the persons with disabilities. It is followed by an overview of Montenegrin legislation governing the position and rights of the persons with disabilities with an emphasis on higher education and the challenge of accessibility of educational facilities to the youth with disabilities studying at Montenegrin universities. Nevertheless, the focus of the paper is on employability and employment of persons with disabilities which is closely connected with vocational rehabilitation. This section outlines the main challenges persons with disabilities in Montenegro face as regards employment and employment-related inclusion. The paper ends in the conclusion that the solid legislation still needs to be put into practice in terms of accessibility and adaptation of workplaces to persons with disabilities.

The issue of protecting the rights enjoyed by persons with disabilities is an integral part of human rights education in general. Due to a large number of people with disabilities and the consequences of disability, the issue of protecting their rights has become a serious problem of large scale. The great specifics pertaining to this category of population in terms of realization of their basic rights call for an active role of state authorities as well as an appropriate level of protection of the rights enjoyed by persons with disabilities. The rights of special importance for persons with disabilities are the right to equality, the right to education and vocational training and the right to work. In order to achieve the essential equality of persons with disabilities, the conditions must be provided for them to enjoy basic human rights equally and effectively.

The United Nations has long dealt with the issue of policy development aimed at protecting people with disabilities, which is confirmed by numerous documents that have been issued within this organization. Persons with disabilities are entitled to all human rights and fundamental freedoms set forth in the general instruments of international public law such as the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights and Freedoms, the International Covenant on Economic Social and Cultural Rights, the Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, The Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. However, none of the above documents explicitly prohibits discrimination based on disability, which, nevertheless, occurs in practice. In most constitutions, people with disabilities are guaranteed equality. Since people with disabilities are not specifically protected by any of the above-mentioned conventions and covenants, a need presented itself for adopting a new document that would serve as an important tool for people with disabilities. The UN General Assembly adopted the text of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities at its 61st session held on December 13, 2006. The Convention established international standards on the rights and freedoms of persons with disabilities, clarified the principles of human rights in the context of persons with disabilities, and created mechanisms to monitor the implementation of these rights.

Milica Anđelić, The Education and Employment of Persons With Disabilities in Montenegro: *lege lata* and European Standards (стр. 55-65)

Numerous European Union resolutions refer to the issue of the protection of rights of persons with disabilities. Member States are invited to undertake the necessary actions in order to implement a comprehensive and coordinated policy of vocational rehabilitation, as well as to achieve equal participation of persons with disabilities in all aspects of social life.¹

The European Social Charter of 18 October 1961 was the first international charter that explicitly mentioned persons with disabilities. The Charter obliges member states to undertake positive actions in order to improve full integration of persons with disabilities into society through measures aimed at overcoming obstacles in communication and mobility, as well as at providing access to education, transport, housing, cultural activities and leisure activities².

The principle of non-discrimination is defined in Article 14 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention. These provisions stipulate that: 'The enjoyment of the rights and freedoms set forth in the Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, color, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status'³. Conventions together with protocols have a binding significance for the national legislative system and practice.

The Convention and Protocol No. 12 to the Convention do not recognize disability as a basis for prohibiting discrimination, and the Council of Europe has, therefore, adopted an Action Plan to promote the rights and full participation of persons with disabilities in society. It is important to note that the European Union outlined the measures contributing to the independence and full enjoyment of human rights of persons with disabilities, in the Strategy for People with Disabilities 2017-2023. Strategies and action plans are of great importance for member countries in terms of recommendations that can contribute to the achievement of the goals of the aforementioned conventions.

II PERSONS WITH DISABILITIES IN MONTENEGRIN LEGISLATION

Following the restoration of independence in 2006, Montenegro established accession to the European Union as one of the main foreign policy priorities. The process of accession to the European Union implies the fulfillment of certain requirements of legal, political and economic nature. In that sense, the modernization of the legal framework supported by the labor market carries a special significance.

¹ Ž. Stojkova, *Megunarodni normi i standardi za licata so hendikep*, Skoplje, 2004, 112.

² L. Samuel, *Fundamental Social Rights - Case-law of the European Social Charter*, Second edition, Council of Europe, 2002, 314.

³ *The European Convention on Human Rights*, Internet und IPR: https://ec.europa.eu/digital-single-market/sites/digital-agenda/files/Convention_ENG.pdf, accessed on: 22 June 2022.

Among the newly adopted legislative framework, the Labour Law and the Law on Professional Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities are of particular importance. Montenegro's overall commitment is to actively participate in international flows in all areas including the field of the rights of persons with disabilities. Thus, Montenegro signed and ratified the Convention on the Rights of Persons with Disabilities as well as the Optional Protocol to the Convention at the UN General Assembly session in New York on September 27, 2007.

The Constitution of Montenegro⁴ proclaims the following as the fundamental values of the public order: freedom, respect for human rights and freedoms, the rule of law and democracy. Article 8 states that direct or indirect discrimination on any grounds shall be prohibited⁵ and introduces regulations and special measures to achieve the equality of persons who are in unequal position, on any grounds. According to Article 17, paragraph 2, all persons shall be deemed equal before the law, regardless of any particularity or personal feature⁶. In addition, the Constitution prohibits the restriction of human rights and freedoms beyond the scope allowed by this Act.

According to Article 39, everyone is guaranteed freedom of movement and residence and it may be restricted if required so for conducting the criminal procedure, prevention of contagious diseases spreading or for the security of Montenegro⁷. Article 68 guarantees special protection of persons with disabilities, while the principle of public order and the principle of non-discrimination and equality are regulated in more detail in the Law on Prohibition of Discrimination and the Law on Prohibition of Discrimination against Persons with Disabilities⁸. The Law on Prohibition of Discrimination against Persons with Disabilities in Article 5, Paragraph 1 sets out the obligation for legal and natural persons to adopt and implement regulations and special measures aimed at achieving equality of persons with disabilities.

III THE ASSOCIATION OF DISABLED YOUTH OF MONTENEGRO AND HIGHER EDUCATION

According to the World Health Organization, it is estimated that in Montenegro people with disabilities account for at least 10% of the total population. The issues important for persons with disabilities in Montenegro are mainly within the

⁴ The Constitution of Montenegro, *Official Gazette of Montenegro*, No. 1/2007 of 25 October 2007.

⁵ Ž. Rašević, *Korporativna odgovornost za poštovanje međunarodnih ljudskih prava*, IV nacionalna naučno-stručna konferencija "Trendovi u poslovanju", Kruševac, 2020, 80-81.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ The Law on Prohibition of Discrimination, "*Official Gazette of Montenegro*", No. 46/10 of 06. 08. 2010; 40/11 of 08. 08. 2011; 18/14 of 11. 04. 2014.

Milica Anđelić, The Education and Employment of Persons With Disabilities in Montenegro: *lege lata* and European Standards (стр. 55-65)

competence of the Ministry of Labour and Social Welfare, but other ministries take on a part of the responsibility by performing functions within their competence.

In Montenegro, 32 organizations dealing with the protection and promotion of the rights of persons with disabilities are registered, as can be seen from the results of the research The role of organizations of persons with disabilities in improving the position of persons with disabilities in Montenegrin society, which was conducted by the non-governmental organization Center for the Development of Non-Governmental Organizations (CRNVO, 2021). The most significant role is played by the Association of Youth with Handicap, since they implemented the most significant number of projects compared to other NGOs and associations, and also provided the greatest contribution to the creation of numerous legislative solutions.

The Association of Youth with Disabilities of Montenegro (AYDM) was founded on October 22, 2001 and it aims to promote and contribute to the equal position of young people with all kinds of disabilities in society, through different initiatives and the establishment of a legal, educational, cultural and social framework that enables it. The AYDM offers several programs: an education and training program, an employment and human resources development program, an independent life program, an accessibility program, a legal and anti-discrimination program, and an international cooperation program. The support for students with disabilities is provided through the Student Advisory Office.

At the moment of writing this paper, according to the AYDM data, there were 95 students with disabilities currently studying at Montenegrin universities. Out of these, 55 were students at the University of Montenegro, 10 at the University of Donja Gorica (a private university), while 31 students were enrolled at other universities and independent university units.

According to the Law on Higher Education, higher education is accessible to all persons and cannot be restricted, either directly or indirectly. According to Article 70, paragraph 4 of this Law, students with disabilities are exempt from paying tuition fees. In addition, under Article 90, paragraph 5 of this Law, a student with a disability has the right to take the exam in a manner adapted to his/her educational needs in accordance with the statute of the institution. In July 2015, the AYDM signed a memorandum on cooperation with the University of Montenegro. The aim of the memorandum was to encourage inclusion and provide equal opportunities for students with disabilities in higher education, thus creating conditions for transition to an open labour market so as to enhance the respect and enjoyment of the human rights of persons with disabilities. *Accessibility* is one of the key factors for enrollment at a university of persons with disabilities. In the analysis of the accessibility that AYDM carried out in 2016, out of a total of 16 university departments in Podgorica, 12 were only partially accessible and 4 completely inaccessible. Among the partially accessible were the Faculty of Law, the Faculty of Political Science, the Faculty of Economics and all faculties at the University of Donja Gorica.

IV VOCATIONAL REHABILITATION AND EMPLOYMENT OF PERSONS WITH DISABILITIES IN MONTENEGRO

Employment of persons with disabilities in Montenegro is regulated by *lex specialis* – the Law on Professional Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities, which provides for the possibility of employment of these persons under general and special conditions. Employment of persons with disabilities under the general conditions is considered to be employment to the employer without adjustments of jobs i.e. work position. Employment of persons with disabilities under the special conditions is considered to be employment with the employer to adjust jobs and work position and employment at specific organizations for employment⁹.

Vocational rehabilitation is an integral part of a complex and continuous process of general rehabilitation and its aim is to enable a disabled person to secure, retain and advance in suitable employment and thereby to further such person's integration or reintegration into society.¹⁰ In the case of employment under general conditions, the Law provides for a mixed employment model. This mixed model implies the obligation of employers to employ a certain number of persons with disabilities in relation to the total number of employees (a quota-based system), on the one hand, and on the other, subsidies received by the state if they provide employment for a person with disabilities. From the quota-based system, it follows that the right of priority is enjoyed by persons with a degree of disability. Sometimes it can be a problem if a person with a disability wants to keep secret information about his/her health status. The issue of personal data protection is the subject of a number of international documents, and in some European countries, such as, for example, Slovenia, when recruiting employees it is forbidden to seek information concerning their health status, except insofar as these data are relevant for the performance at the workplace for which they apply.¹¹

By integrating within their working environment, persons with disabilities are also given the opportunity to participate in other collective activities such as trade union activities, so that their employment also provides security against social exclusion.¹²

The Law on Professional Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities provides for the establishment of the Fund for Professional Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities which is used for the development and improvement of vocational rehabilitation and employment of persons with

⁹ The Law on Professional Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities, 2017.

¹⁰ Vocational rehabilitation and Employment of Disabled Person, 1998.

¹¹ E. Korpič Horvat, *Varstvo delavčeve osebnosti, zasebnosti in dostojanstva v delovodni zakonodaji republike Slovenije*, in: *Socijalna pravda i dostojanstvo na radu* (zbornik radova), Zlatibor, 2008, 69.

¹² R. Kličković, *Zapošljavanje invalida, osnov njihove ekonomske i socijalne sigurnosti*, in: *Socijalna pravda i dostojanstvo na radu* (zbornik radova), Zlatibor, 2008, 556.

Milica Anđelić, The Education and Employment of Persons With Disabilities in Montenegro: *lege lata* and European Standards (стр. 55-65)

disabilities, co-financing of special organizations, payment of subsidies for employers who employ persons with disabilities, co-financing programmes for maintaining the employment of persons with disabilities, and financing and other activities related to the vocational rehabilitation of persons with disabilities.

In accordance with the regulations governing state aid, if they fulfill their legal obligations, employers who employ persons with disabilities in the open labour market and under general conditions are entitled to subsidies in the amount of 100% of the eligible costs which refer to: grants for adjusting the workplace and working conditions for employment of persons with disabilities; loans under favourable conditions for the purchase of machines, equipment and tools necessary for the employment of persons with disabilities; participation in the financing of personal expenses of an assistant to persons with disabilities. In addition, employers are entitled to wage subsidies for each disabled person they employ. The amount of the subsidy depends on the employee's disability. Thus, an employer who employs a person with at least 50% disability rating has a right to a subsidy of 75% of the gross wage paid for the whole period of employment, while for an employer employing a person with disability less than 50%, the subsidy amounts to: 75% in the first year of employment, 60% in the second, and in the third and each subsequent year of employment, 50% of the reimbursed gross salary amount.

Nevertheless, in contrast to some of the earlier solutions¹³ under the current regulations, persons with disabilities can be made redundant. If they are not entitled to any of the rights stipulated by a special programme, their employment is terminated, with the right to a severance payment, the amount of which depends on whether the disability was caused at work or outside work.

The Labour Law of Montenegro protects the rights of persons with disabilities and guarantees them special protection. According to this Law, direct or indirect discrimination of a person seeking employment and an employed person, on the grounds of gender, birth, language, race, religion, colour of skin, age, health condition, or disability, nationality, marital status, family responsibilities, sexual orientation, political or other belief, social background, financial status, membership in political and trade union organizations or any other personal feature shall be prohibited.¹⁴

The Labour Law does not consider as discrimination special provision of the Law, collective agreement and contract of employment relating to special protection

¹³ The 2003 Labour Law ("Official Gazette of the Republic of Montenegro", No. 54/03), prohibited the termination of employment for persons with disabilities in the event they are determined the status of a redundant employee, but the law was amended by the Law on Amendments to the Labour Law ("Official Gazette of the Republic of Montenegro", No. 79/04).

¹⁴ The Labour Law of Montenegro, "Official Gazette of Montenegro", No. 49/2008, 88/2009; 26/2009, 26/2010; 59/2011, 66/2012, 31/2014 and 53/2014.

and assistance for specific categories of employees, and in particular those governing the protection of persons with disabilities.¹⁵

One of the important rights provided for by the Labour Law, as well as the Law on Professional Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities, is the right of persons with disabilities to work at their place of residence, that is, an employed person with disability may not be deployed to work in another place outside the place of residence, or stay.¹⁶ By adopting the Law on Professional Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities, more favourable conditions have been created for increasing the employment of persons with disabilities, as well as their equal participation in the labour market.

Persons with disabilities are among the categories of persons with the greatest obstacles to employment. On December 31, 2015, 1,640 persons with disabilities were registered with the Employment Agency of Montenegro. 1,064 (315 women) of them were persons with work related disability, and 576 were categorized persons (221 women). On December 31, 2015, a total of 93 employers were entitled to a wage subsidy for 128 persons with disabilities (49 women). Out of the 128 employed persons with disabilities, 97 were full-time employees. Most of these people worked in non-governmental organizations, especially in organizations of people with disabilities and with private employers, while there were no data on employment in the public sector.

In order to implement the measures and activities of vocational rehabilitation and employment of persons with disabilities and other difficult-to-employ persons, the first instance and second-instance vocational rehabilitation commissions operate within the Employment Agency. In 2015, the first instance commissions gave findings and opinions on the determined percentage of disability for 462 persons (50% of them were women), the inclusion in the measures and activities of professional rehabilitation of 157 persons with disabilities and the remaining working capacity for 86 persons with disabilities. In addition, they made an assessment on the possibility of employment for 21 persons with disabilities and adopted 726 decisions.

Nevertheless, it is evident that there is insufficient employment of persons with disabilities, and the reasons for this are numerous:

- employers' prejudices as regards the skills of persons with disabilities;
- inaccessible environment, poor adjustment of the workplace and working environment to the needs of the persons with disabilities, including the *inaccessibility* of facilities, which prevents the arrival and stay of persons with disabilities;
- a number of unemployed persons who have not been identified as persons with disabilities;

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ The Law on Professional Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities, "Official Gazette of Montenegro", No. 49 / 08 and 73 / 10.

Milica Anđelić, The Education and Employment of Persons With Disabilities in Montenegro: *lege lata* and European Standards (стр. 55-65)

- a number of persons with disabilities who have exercised the right to disability or family pension although they are capable of working, and they do not dare enter into a contract of employment for fear of losing their pension;
- low level of social support;
- a lack of motivation to seek employment which is often caused by over-protection in the family and the use of social benefits as a kind of pretence of social security;
- inadequate educational structure of unemployed persons with disabilities, a lack of knowledge or work experience, as well as numerous barriers to obtaining education¹⁷.

The strategic goal in the field of employment in Montenegro until 2020 is to improve the conditions for increasing the employability of persons with disabilities and their equal participation in the labour market. The European Disability Strategy 2010 -2020 is a framework for action at the European level as well as for national activities aimed at improving the position of people with disabilities, regardless of gender and age.

V CONCLUSION

Due to a large number of persons with disabilities, the protection of their rights has gained in importance. The question of the protection of these persons is the subject of interest both nationally and internationally. Since its founding, the United Nations has been particularly interested in improving the legal and other status of persons with disabilities. The former can be concluded on the basis of a large number of conventions.

Vocational rehabilitation and employment of persons with disabilities is a complex undertaking that aims to include people with disabilities in the work process and is also a condition for their social integration. In this way, people with disabilities are involved in social trends and become equal members of society. In order to ensure full equality of persons with disabilities, laws have been passed which guarantee the prohibition of discrimination in all areas of social life. Within the EU, there is a significant number of regulations and strategies that deal with the protection of the rights of persons with disabilities.

In Montenegro, there are very few opportunities for employment of persons with disabilities. Therefore, the adoption of the National Strategy for the Integration of Persons with Disabilities is of special importance, as well as the adoption of a number of laws regarding persons with disabilities, among which, the Law on Vocational Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities. This law contains

¹⁷ *The Strategy for the Integration of Persons with Disabilities in Montenegro (2016-2020)*, Internet: <http://www.mrs.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=251538&rType=2&file=STRATEGIJA%20ZA%20INTEGRACIJU%20LICA%20SA%20INVALIDITETOM%20U%20CRNOJ%20GORI%202016-2020.doc>. Accessed on: 30 June 2022.

provisions that provide employers with the opportunity to recognize their own interest in employing persons with disabilities. On the path towards the European Union, it is necessary to create adequate conditions for persons with disabilities to participate, as active and equal citizens, in the process of European integration of Montenegro. It will be very important to put into practice the concept of adapting workplaces to persons with disabilities since the solid legislation can only be effective when international standards are applied in all essential areas of social life.

Milica Anđelić, LL.M.*

ОБРАЗОВАЊЕ И ЗАПОШЉАВАЊЕ ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У ЦРНОЈ ГОРИ: *LEGE LATA* И ЕВРОПСКИ СТАНДАРДИ

Резиме

Рад има за циљ сагледавање положаја особа са инвалидитетом у Црној Гори у контексту реформе законодавства која је неопходна због потребе усклађивања законодавства земље са стандардима ЕУ. У црногорском законодавству донијет је низ закона који не само да на адекватан начин иттите статус особа са инвалидитетом, већ и интегришу низ стимулативних мјера за послодавце, које подстичу запошљавање особа са инвалидитетом. Међутим, изгледа да се запошљавање особа са инвалидитетом суочава са бројним препрекама. Несавршености законодавства постају занемарљиве у односу на проблеме везане за образовање особа са инвалидитетом, њихову агилност и одређене проблеме у погледу спремности послодаваца да их запосле.

Са методолошког аспекта, у раду је коришћен низ научних метода истраживања и обраде података: - Историјско-дескриптиван је важан како би се сагледао развојни процес заштите особа са инвалидитетом у смислу одговарајућег законодавства и мјера које доприносе могућности њиховог запошљавања; - Дескриптивна метода је важна при дефинисању основних појмова као што су: инвалидитет, особе са инвалидитетом и слично; - Квантитативна анализа је доминантно коришћена у анализи заступљености особа са инвалидитетом у укупној популацији, на тржишту рада, како по броју запослених тако и по броју незапослених; - Догматски метод се користи

* Master of Laws, PhD Student, Faculty of Law, University of Belgrade.

Milica Anđelić, The Education and Employment of Persons With Disabilities in Montenegro: *lege lata* and European Standards (стр. 55-65)

у проучавању националних права, како у цијелини тако и у дјеловима, али и у проучавању европског правног оквира; - Компаративна анализа је важна када се пореде одређене одредбе европског и националног законодавства; - Метод анализе се користи у цијелом раду, а користи се за анализу основних правних појмова, позитивноправних и статистичких и других података; - Метода синтезе је посебно важна за доношење закључака и давање одговора на постављене циљеве овог истраживања.

Кључне ријечи: *особе са инвалидитетом, законодавство Црне Горе, европски стандарди*

ПРИКАЗИ

Стефан Милић*

DOI: 10.46793/GP.1302.69M

**Др Милош Прица: ПРАВНА ДРЖАВА И МЕДИЈИ –
КАНОНИ МЕДИЈСКОГ ПРАВА, Правни факултет
Универзитета у Нишу, Ниш, 2021.**

Рад примљен: 23. 10. 2022.

Рад прихваћен за објављивање: 27. 12. 2022.

Последњих година неизоставна питања у правној теорији и пракси јесу питање правне државе и питање слободе медија. Управо су ова два питања централна тема ове монографије интересантног наслова. Аутор се определио за употребу добро познатог појма из црквеног права „канон“, исказујући на тај начин значај правне државе за слободу медија. Наиме, канон означава неизоставна правила која се тичу живота и вере хришћана, без којих се у хришћанству не може, једнако као што правна држава представља *conditio sine qua non* за слободу медија. Књига садржи седам глава: Правна држава као институционални и правни поредак (11-92), Општа воља, јавни интерес, јавност и врлина као правни појмови (93-146), Плурализам правне државе између телеологије и идеологије (147-190), Медији као субјекти територијалне заједнице и правног поретка (191-220), Однос између слободе изражавања и других правних добара у поретку правне државе (221-316), Правни режим јавног информисања у Републици Србији (317-364) и Електронски медији у Републици Србији (365-408).

У прве три главе аутор говори о правној држави, односу правне државе и јавне управе, јавности као демократској детерминанти правне државе, затим о јавности између телеологије, идеологије и пропаганде. Последња целина је посебно вредна пажње, јер у њој аутор карактеристичним примерима из српске историје осликава колико заправо може бити опасно медијско извештавање које се напослетку претвара у пропаганду. Тако аутор наводи као примере убиство краља Александра Карађорђевића и француског министра Луја Бартуа, брачног пара Чаушеску, затим случајеве „Маркале“ и „Рачак“ који су послужили као повод за бомбардовање СР Југославије, а за које се касније, како вели аутор, испоставило да су намештени случајеви.

* Студент четврте године Основних академских студија права на Правном факултету Универзитета у Нишу, milic.stefan069@gmail.com.

Вредна пажње је пета глава где аутор поставља питање односа између слободе изражавања и других права, превасходно кроз јудикатуру Европског суда за људска права у Стразбуру. Аутор наводи пресуде Европског суда за људска права које се тичу ограничавања слободе изражавања ради заштите општег добра (заштита националне безбедности и територијалног интегритета, заштита јавне безбедности, спречавање нереда и криминала, заштита здравља и морала, очување ауторитета и непристрасности суда), али и посебна ограничења која се тичу заштите угледа и части, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, слободе јавног информисања и заштите приватности, слободе изражавања и забране говора мржње, слободе изражавања и заштите верских осећања, забране клевете и заштите малолетника. У овој глави, у целини „Шта је демократско друштво“ (стр. 231-247) аутор наводи да ако вероисповест, као део јавног поретка, може бити предмет критике и оспоравања, да је у духу демократског друштва да предмет оспоравања буде и хомосексуализам, наравно без мржње, дискриминације и других облика негативних односа према припадницима ове оријентације.

У последњим двома главама аутор посвећује пажњу правном режиму јавног информисања и електронским медијима у Србији. Особито је интересантна целина „Оснивање електронских медија“ (стр. 376-384), где се говори о минималним условима које телевизија која претендује да добије статус телевизије са националном фреквенцијом мора задовољити. Тако аутор наводи да су телевизије „Хепи“ и „Пинк“ у периоду од 2012. до 2020. године четири од пет обавезних врста програма емитовале на нивоу статистичке грешке или нису емитовале, означавајући ријалити програме доминантним на наведеним телевизијама, који по речима аутора, представљају „смртну болест“ за културу и уметност под окриљем телевизије.

Аутор кроз примере из живота дочарава принципе правне државе и слободе медија. Поред релевантних правних писаца које је аутор цитирао, у књизи се могу наћи и беседе владике Николаја Велимировића, владике Григорија, као и искуства Нелета Карајлића, Милоша Шобајића, Драгића Јоксимовића, Данила Киша и других, која представљају илустрацију претходно теоријски анализираних принципа слободе медија или илустрацију повреде тих принципа. Књига представља и синтезу филозофских разматрања аутора о појму правне државе, о разлици између општег, јавног и приватног интереса, демократском друштву и односу правне упућености и правне подређености између системских и посебних медијских закона. Наведена књига ће сигурно послужити студентима постдипломских студија и наставницима приликом истраживања о медијима, али због популарности теме у јавности, књига „Правна држава и медији – канони медијског права“ може се препоручити и широј читалачкој публици, нарочито имајући у виду да је стил писања разумљив и просветитељски.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

НАУЧНИ И СТРУЧНИ ЧЛАНЦИ

Научни и стручни чланци могу се објавити на српском (ћирилица), енглеском, немачком, француском, руском и другим иностраним језицима. Аутори који своје радове доставе на српском језику дужни су да на почетку рада напишу апстракт, обима до 250 речи, и од пет до десет кључних речи, а на крају рада резиме, обима до 1/10 дужине чланка, и исти број кључних речи на енглеском језику. Аутори који своје радове доставе на страним језицима дужни су да на почетку рада напишу апстракт, обима до 250 речи, и пет кључних речи, а на крају рада резиме, обима до 2/10 дужине чланка, и исти број кључних речи, који ће бити објављени на српском језику. Превод резимеа и кључних речи на српски језик обезбеђује Редакција часописа..

Аутори су дужни да, поред свог имена и презимена, наведу назив установе у којој је аутор стално запослен, као и своју контакт адресу, која укључује и е-адресу.

Обим научних и стручних чланака је ограничен по правилу на један ауторски табак. У изузетним случајевима, редакција може одлучити да се прихвате и обимнији радови.

Редакција прима искључиво необјављене радове (научне и стручне чланке) који подлежу двострукој анонимној рецензији и класификацији у складу са [Типологијом докумената/дела за вођење библиографија у систему COBBIS](#). Радови који су прихваћени за објављивање или су већ објављени у „Гласнику права“, аутор може објавити у другим публикацијама, али само уз допуштење Редакције и уз јасну назнаку о њиховом објављивању у „Гласнику права“. Ако је чланак, пре објављивања у „Гласнику права“, био изложен на научном скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), податак о томе се наводи у посебној напомени на дну прве странице чланка.

Радови аутора морају бити достављени у **WORD, Times New Roman**, фонт 12 (фусноте 11), проред 1,5 (фусноте 1), величина стране А4, лева и десна маргина 3цм и горња и доња маргина 2,5цм.

Радови морају бити структурирани на следећи начин :

I, II, III, итд.

A, B, C итд. односно A, B, V, итд.

1., 2., 3.,

a), б), ц) итд. односно а), б), в) итд.

Наслов рада и поднаслови се пишу на средини.

ОСТАЛИ ПРИЛОЗИ

Остали прилози (семинарски радови, избор судских одлука, прикази књига итд.) могу се, такође, објавити на било ком од горе наведених језика и морају бити достављени у WORD, Times New Roman, фонт 12, 1,5 проред.

Редакција задржава право да достављене прилоге (научне и стручне чланке и остале прилоге) прилагођава општим правилима уређивања часописа и стандардима српског језика.

Радови се могу доставити у електронском облику на CD на адресу уредништва или на мејл адресу уредништва (укључујући и адресе главног и одговорног уредника и секретара уредништва).

ПРАВИЛА ЦИТИРАЊА

1. Књиге

Прво слово имена, презиме аутора, наслов књиге (*italic*), место и година издања, број странице (без скраћенице стр.). Пример: Н. Ђорђевић, *Практикум за облигационо право*, Крагујевац, 2002, 22.

Уколико се у књизи помиње више места издања, наводе се прва два раздвојена цртицом. Пример: F. Bydlinski, *Juristische Methodenlehre*, Wien-New York, 1991, 55.

2. Часописи (чланци)

Прво слово имена, презиме аутора, наслов чланка, број часописа, година часописа, број странице. Пример: Ј. Радишић, *Нацрт кодекса лекарске етике Србије*, Правни живот бр. 9, 2003, 222.

3. Текстови из зборника радова

Прво слово имена, презиме аутора, наслов текста, у: наслов зборника (ур. име уредника), место и година издања, број странице. Пример: С. Ђорђевић, *Приватноправни односи са елементом иностраности и интернет*, у: Слободе и права човека и грађанина у концепту новог законодавства Републике Србије (ур. С. Бејатовић), књ. 2, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац 2003, 261.

4. Електронски текстови

Прво слово имена, презиме аутора, наслов текста (веб странице), УРЛ, датум посете (дан, месец и година). Пример: K. Boele-Woelki, *Internet und IPR*:

Wo geht jemand ins Netz?, <http://cui.unige.ch/~billard/ilec/BOELED1.HTM>, датум посете: 14. 02. 2002.

5. Нормативни акти

Назив правног акта, назив гласила у коме је објављен, број и година објављивања. Ако ће се наведени пропис цитирати и касније, приликом првог помињања у загради се наводи његова скраћеница под којом ће се даље појављивати. Пример: Закон о парничним поступку (ЗИП), *Службени гласник РС*, бр. 125/04.

6. Судска пракса

Врста одлуке и назив суда, број одлуке, датум (дан, месец, година) доношења, назив публикације у којој је објављена, и број странице у публикацији. Пример: Решење Окружног суда у Београду, Гж. 1782/04, Избор судске праксе, 2/2005, 62). Ако одлука није објављена, потребно је то и назначити. Пример: Решење Окружног суда у Београду, Гж. 1782/04, необјављено.

7. Остала правила

1. Уколико постоји више аутора књиге или чланка, њихова имена се раздвајају зарезом. Пример: С. Ђорђевић, В. Станковић, *Облигационо право*, Београд, 1987. Када књига има више од три аутора, наводи се прво слово имена и презиме првог аутора, уз додавање скраћенице *et al.* (*et alia*). Пример, Т. Варади *et al.*, *Међународно приватно право*, Београд, 2008.

2. Када се цитира више тачно одређених страница, оне се раздвајају цртицом, а када се цитира више страна које се не одређују тачно, после навођења броја прве странице додају се речи „и даље“. Пример: Н. Ђурђевић, *Практикум за облигационо право*, Крагујевац, 2002, 22-27. Пример: Ј. Радишић, *Нацрт кодекса лекарске етике Србије*, Правни живот бр. 9, 2003, 222 и даље.

3. Код поновљеног цитирања текста одређеног аутора, после првог слова имена и презимена аутора, следи, уместо наслова текста, скраћеница *op.cit.*, после које следи број странице. Пример: Ј. Радишић, *op.cit.*, 222.

4. Ако се цитира исто дело и иста страница као и у претходној фусноти (узастопно) користи се само скраћеница *Ibid.* А ако се цитира текст дела, наведеног у претходној фусноти, који се налази на различитој страници, после *Ibid.* назначује се број странице (пример: *Ibid.*, 55.).

5. За „видети“ се користи скраћеница „Вид.“, а за „Упоредити“ скраћеница „Уп.“

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

34

ГЛАСНИК права = Herald of Law : часопис из области права и сродних друштвених наука / главни и одговорни уредник Нина Планојевић.
- Књ. 1, св. 3 (1992)-1997, књ. 6 ; 2016, br. 1-2 ; Год. 8, бр. 1 (2017)- . -
Крагујевац : Правни факултет, 1992-1997 ; 2016 ; 2017- (Крагујевац :
Графопромет)
. - 24 cm

Полугодишње. - Је наставак: Гласник Правног факултета у Крагујевцу =
ISSN 0351-2207. - Друго издање на другом медијуму: Гласник права
(Online) = ISSN 1821-4630
ISSN 1450-8176 = Гласник права
COBISS.SR-ID 65313282

